

СОВЕТ УСАЛИНСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ
МАМАДЫШСКОГО
МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

ул.Первомайская, д.4, с. Усали,
Мамадышский район,
Республика Татарстан, 422174

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
МАМАДЫШ МУНИЦИПАЛЬ
РАЙОНЫ ҮСӘЛИ АВЫЛ
ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ

1 май ур., 4 нче йорт, Үсәли авылы,
Мамадыш районы,
Татарстан Республикасы, 422174

тел.(факс): (85563) 2-74-10; e-mail: Usal.Mam@tatar.ru, www:mamadysh.tatarstan.ru

Решение

«11» апрель 2018 ел

Карар

№ 1-31

«Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районының Үсәли авыл
жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен
раслау турында

«Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлдәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы, Россия Федерациясе Төзелеш һәм торак-коммуналь хужалык министрлыгының 2017 елның 13 апрелдәге 711/пр номерлы «Жирлекләр, шәһәр округлары, шәһәр эчендәге районнар территорияләрен төзекләндерү кагыйдәләрен әзерләү өчен методик рекомендацияләрен раслау турында» боерыгы, «Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районының Үсәли авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставы нигезендә, Үсәли авыл жирлеге территориясендә объектларны төзекләндерүнең бердәм таләпләрен билгеләү максатларында, Мамадыш муниципаль районы Үсәли авыл жирлеге Советы **КАРАР КАБУЛ ИТТЕ:**

1. «Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районының Үсәли авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен икенче укылышта 1 нче кушымта нигезендә расларга.

2. Әлеге карарны авыл жирлегенең мәгълүмат стендларында, Мамадыш муниципаль районының mamadysh.tatarstan.ru рәсми сайтында, Татарстан Республикасының хокукый мәгълүматының рәсми порталында (pravo.tatarstan.ru) урнаштыру юлы белән бастырып чыгарырга(халыкка житкерергә).

3. Әлеге карар Татарстан Республикасының хокукый мәгълүмат рәсми порталында рәсми басылып чыккан көннән үз көченә керә (pravo.tatarstan.ru).

4. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны Мамадыш муниципаль районының Үсәли авыл жирлеге башлыгы А.И.Зиатдиновка йөкләргә.

Мамадыш муниципаль районы

Үсәли авыл жирлеге

Башлыгы, Совет рәйесе

/А.И.Зиатдинов/

Мамадыш муниципаль районы
Үсәли авыл җирлеге Советыны
№1-31 от 11.04.2018 карарына
1 нче кушымта

**Мамадыш муниципаль районының «Үсәли авыл
җирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен
төзекләндерү Кагыйдәләре**

I кисәк. Гомуми өлеш

Өлеге Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районының «Үсәли авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү Кагыйдәләре (алга таба –Кагыйдәләр) «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, «Өйләнә-тирә мохитне саклау турында» 2002 елның 10 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль закон, «Житештерү һәм куллану калдыклары турында» 1998 елның 24 июнендәге 89-ФЗ номерлы Федераль закон, «Җирлекләр, шәһәр округлары, шәһәр эчендәге район территорияләрен төзекләндерү кагыйдәләрен эзерләү өчен методик тәкъдимнәр раслау турында» Россия Федерациясе Төзелеш министрлыгының 2017 елның 13 апрелендәге 711/пр номерлы боерыгы нигезендә эшләнде.

1 бүлек. Гомуми нигезләмәләр

1. Өлеге кагыйдәләр Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районының «Үсәли авыл җирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү буенча, шул исәптән тиешле биналарның һәм корылмаларның фасадлары һәм коймаларының тышкы кыяфәтенә карата, шулай ук биналарның (биналарның) һәм корылмаларның якын-тирә территорияләрен төзекләндерүдә милекчеләренә катнашу тәртибен, төзекләндерү объектлары элементларын, шул исәптән мәгълүмат конструкцияләрен, кече архитектура формаларын, шул исәптән кече архитектура формаларын төзекләндерү, планлаштыру, урнаштыру һәм карап тотуга карата бердәм нормалар һәм таләпләрен, ял итү урыннары (мәйданчыклар һәм ял итү зоналары), машина туктап тору мәйданчыклары, яшелләндерү элементлары, балалар мәйданчыклары, спорт мәйданчыклары, төзелеш мәйданчыклары,

хайваннарны урамда йөртү һәм дрессировкалау өчен мәйданчыклар, коймалар (киртэләр), тышкы яктырту объектлары (чаралары) урыннарын планлаштыру, урнаштыру һәм карап тоту тәртибен билгели.

2. Әлеге Кагыйдәләр Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районының «Үсәли авыл жирлегенә» муниципаль берәмлегенә (алга таба - муниципаль берәмлек) территориясендә барлык юридик һәм физик затлар тарафыннан үтәләше мәжбүри булып тора.

3. Муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерүне түбәндәге органнар тәэмин итә:

оештыру һәм контроль функцияләрен гамәлгә ашыручы Башкарма комитетның тармак (функциональ) органнары;

- муниципаль берәмлекне карап тоту һәм төзекләндерү эшләрен башкаручы оешмалар;

- юридик затлар һәм шәхси эшкуарлар (алга таба - оешмалар), шулай ук гражданның булган мөлкәтне һәм аның янындагы территорияләрен тотуны гамәлгә ашыручы гражданның.

4. Төзекләндерү эшчәнлегендә катнашучылар булып түбәндәгеләр тора:

- төзекләндерүгә таләп формалаштыручы һәм тәкъдим ителгән карарларны бәяләүдә катнашучы муниципаль берәмлек халкы. Аерым очракларда муниципаль берәмлек халкы эшләрен башкаруда катнаша. Халык түбәндәге ижтимагый оешмалар һәм берләшмәләр тарафыннан тәкъдим ителергә мөмкин:

- техник заданиенә формалаштыручы жирле үзидарә органнары вәкилләре башкаручыларны сайлыйлар һәм үз вәкаләтләре чикләрендә финанслауны тәэмин итәләр;

- муниципаль берәмлек территориясендә эшчәнлек алып баручы хужалык итүче субъектлар, алар төзекләндерү буенча чараларны финанслауда катнаша алалар;

- һөнәри жәмәгәтчелек вәкилләре, шул исәптән ландшафт архитекторлары, төзекләндерү һәм яшелләндерү белгечләре, төзекләндерү концепцияләрен һәм проектларын эшләүче архитекторлар һәм дизайнерлар, эш документлары;

- эшләрен башкаручылар, төзекләндерү һәм яшелләндерү, шул исәптән кече архитектура формаларын төзү буенча белгечләр;

- территорияне төзекләндерү белән кызыксынган башка затлар.

5. Физик һәм юридик затлар, оештыру-хокукый формаларына бәйсез рәвештә, үзләренә милек хокукында яки башка эйбер хокукында булган жир кишәрлекләрен вакытында һәм сыйфатлы итеп жыештыруны һәм карап тотуны законнар, әлеге кагыйдәләр һәм муниципаль хокукый актлар нигезендә тәэмин итәргә бурычлы.

2 бүлек. Төшенчәләр һәм билгеләмәләр

6. Әлеге Кагыйдәләрдә түбәндәге төшенчәләр кулланыла:

1) **территорияне төзеклэндерү** - муниципаль берәмлек территориясен төзеклэндерү кагыйдэләрендә билгеләнгән чаралар комплексын гамәлгә ашыру эшчәнлеге, ул гражданның яшәү шартларының уңайлылыгын тәмин итүгә һәм яхшыртуга, муниципаль берәмлек территориясенә санитария һәм эстетик торышын яхшыртуга, торак пунктлар территорияләрен һәм мондый территорияләрдә урнашкан объектларны, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрен, жир кишәрлекләрен, биналарны, корылмаларны, территорияләрен карап тотуга юнәлдерелгән;

2) **якын-тирә территория** - мондый жир кишәрлеге барлыкка килгән һәм чикләре Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнгән тәртип нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзеклэндерү кагыйдәләре белән билгеләнгән очракта, бина, төзелмә, корылма, жир кишәрлеге янәшәсендәге гомуми файдаланудагы территория;

3) **төзеклэндерү элементлары-декоратив**, техник, планировка, конструктив жайланмалар, яшеллэндерү элементлары, төрле жиһазлар һәм бизәү элементлары, шул исәптән биналарның, корылмаларның, корылмаларның фасадларының, кече архитектура формалары, капитал булмаган стационар булмаган корылмалар һәм корылмалар, мәгълүмат щитлары һәм территорияне төзеклэндерүнең состав өлешләре буларак кулланыла торган күрсәткечләр;

4) **туплаучы бункер** - 2 кубометрдан артык зур габаритлы һәм башка чүп жыю өчен махсулаштырылган савыт;

5) **ишегалды территориясе** - бер яки берничә күп фатирлы йорт янындагы һәм анда яшәүче затларның гомуми кулланылышында булган һәм аларның эшләвен тәмин итә торган территория. Күп фатирлы йортларның ишегалды территориясендә балалар мәйданчыклары, ял итү урыннары, киём киптерү, автомобиль кую урыннары, яшел үсентеләр һәм башка жәмәгать кулланылышы объектлары урнашырга мөмкин;

6) **балалар мәйданчыгы** - балалар уеннары өчен билгеләнгән объектлар (таулар, карусельләр, таганнар, комлыклар һәм (яисә) башка шундый объектлар) урнашкан жир кишәрлеге;

7) **газон** - каты өслекле булмаган, чирәмле һәм (яисә) биләгән жир кишәрлеге өсте табигый яки ясалма барлыкка килгән чирәмле жир яисә агач-куак үсемлекләре өчен, ясалма яшеллэндерү өчен билгеләнгән жир кишәрлеге;

8) **яшел утыртмалар** - агаччыл-куаклыклы һәм табигый һәм ясалма барлыкка килгән үләнчел үсемлекләр;

9) **жир эшләре** - гомуми файдаланудагы автомобиль юлларының, башка күчәмсез мөлкәт объектларының бүлөп бирелгән полосасы чикләрендә биналарны, жир асты һәм жир өсте инженер челтәрләрен, корылмаларны, юл өслекләрен төзегәндә, реконструкцияләгәндә һәм ремонтлаганда субайлар кагуга һәм субай өстенә корылмалар коруга бәйлә эшләр (шул исәптән авария-торгызу корылмаларын) башкару (сукалау эшләреннән тыш), шулай ук тышкы төзеклэндерү элементларын бозуга бәйлә 50 сантиметрдан артыграк урынны грунт белән каплау;

10) **инженерлык коммуникацияләре** - үз эченә суүткәргеч, канализация, жылылык, торба үткәргечләр, электр тапшыру линияләре, элемент һәм башка инженерлык корылмалары, су агызу юлларын алган жир асты коммуникацияләре су жыю урыннары, шулай ук башка коммуникацияләр һәм алар белән бәйлә жир өсте һәм жир өсте объектлары (корылмалар) һәм элементлар (коймалар, саклагычлар, торба үткәргечләр терәкләре, кое люклары түбәләре, яңгыр сулары һәм вентиляция рәшәткәләре, төрле ярдәмчел жайланмалар һәм агрегатлар, урам-су талау колонкалары)яисә эшләнәп ятучы башка инженерлык корылмалары;

11) **контейнер** - каты коммуналь калдыкларны жыю өчен хезмәт итүче 2 куб метрга кадәр күләмле махсуслаштырылган сыешлык;

12) **контейнер мәйданчыгы** - жир кишәрлегендә кирәкле санда контейнерлар һәм бункерлар урнаштырып, чүп-чар жыю һәм вакытлыча саклау өчен махсус жиһазландырылган мәйданчык;

13) **компенсацион яшелләндерү** - юкка чыгарылган яки зыян күргәннәре урынына яшел үсентеләрне яңадан утырту;

14) **кече архитектура формалары** (алга таба - МАФ) - монументаль элементлар - декоратив бизәлеш, жайланма өчен мобиль һәм вертикаль яшелләндерү (беседкалар, аркалар, бакча-парк скульптурасы, вазоннар, чәчәк түгәлләре, шпалерлар), су жайланмалары (фонтаннар, бюветлар, декоратив сулыклар), муниципаль жиһазлар (жәмәгать киңлекләре, рекреацияләр һәм ишегаллары территорияләрендә урнаштырылган ял эскәмияләре; эскәмияләр, мәйданчыкларда өстәл уеннары өстәлләре, сезонлы кафелар өчен бакча һәм урам жиһазлары), коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар (көнкүреш чүпләрен жыю контейнерлары, урналар, почта ящиклары, инженерлык жиһазлары элементлары), карау люклары һ.б.

15) **ордер** - жир һәм төзелеш эшләрен житештерүгә хокук бирә торган документ;

16) **тышкы яктырту объектлары (чаралары) (яктырту жайланмалары)** - урамнарда, скверларда, паркларда, мондый яктырту өчен махсус билгеләнгән баганаларда, диварларда, биналарның һәм корылмаларның түшәмәләрендә, металл, тимер-бетон һәм башка конструкцияләрдә, биналарның, корылмаларның һәм жәмәгать кулланышындагы башка урыннарда урнашырга мөмкин булган тышкы яктырту приборлары (яктырткычлар, прожекторлар).;

17) **төзекләндерү проекты** - территорияне һәм башка төзекләндерү объектларын төзекләндерү буенча проект чишелешләрен (шул исәптән төсләрне) билгели торган текст һәм график формадагы материалларны үз эченә алган документлар;

18) **хайваннарны йөртү һәм дрессировкалау өчен мәйданчык** - территориянең йорт хайваннарын урамда йөртү һәм өйрәтү өчен билгеләнгән аерым участогы;

19) **машиналар туктап тору мәйданчыгы** –жиңел автомобильләрне һәм башка мототранспорт чараларын (мотоцикллар, мотороллерлар,

мотоколяскалар, мопедлар, скутерлар) саклау (стоянкалар) өчен билгелэнгән махсус ачык майданчык;

20) **яшел утыртмаларга зыян китерү** - яшел үсентеләрнең жир өсте өлешенә һәм тамыр системасына механик, химик һәм башка төрле үсүен туктата торган зыян китерү, шул исәптән яшел үсентеләрне яки туфракны зарарлы матдэләр белән пычрату;

21) **төзеклэндерү объекттын карап тоту**- төзеклэндерү объектларының, аларның аерым элементларының техник, физик, санитария һәм эстетик халәтендә чисталык, аларны тиешле тәртиптә тотуне тээмин итү;

22) **территорияне карап тоту** - территорияне һәм төзеклэндерү объектларын, аларның аерым элементларын тиешле техник, физик, эстетик халәтендә жыештыру һәм тоту буенча чаралар һәм эшләр комплексы;

23) **спорт майданчыгы** - өслегендә физик культура һәм спорт белән шөгылләнү өчен билгелэнгән объектлар урнашкан жир кишәрлеге (баскетбол щитлары, бруслар, гимнастик стеналар, турниклар һәм (яисә) башка шундый объектлар);

24) **төзелеш майданчыгы** - яңа (шул исәптән төгәлләнмэгән төзелеш объектлары) төзү урыны, шулай ук күчемсез мөлкәтнең гамәлдәге объектларын реконструкцияләү, техник яктан яңадан үзгәртү һәм (яисә) ремонтлау, сүтү урыны, шулай ук корылмаларны төзү һәм (яисә) монтажлау, ремонтлау һәм (яисә) техник яктан яңадан үзгәртү урыны;

25) **гомуми файдаланудагы территорияләр** - алардан һәркем тоткарлыксыз файдалана торган территорияләр (шул исәптән майданнар, урамнар, юллар, яр буйлары, гомуми файдаланудагы су объектларының яр бие полосалары, скверлар, бульварлар һ.б.);

26) **каты коммуналь калдыклар** - каты коммуналь калдыклар-физик затлар куллану процессында торақ урыннарда барлыкка килә торган калдыклар, шулай ук шәхси һәм көнкүреш ихтыяжларын канәгатьлэндерү максатларында физик затлар тарафыннан аларны торақ урыннарда куллану процессында үзләренең куллану үзлекләрен югалткан товарлар. Каты коммуналь калдыкларга шулай ук юридик затлар, шәхси эшмәкәрләр һәм физик затлар эшчәнлеге процессында барлыкка килә торган куллану процессында торақ урыннарда барлыкка килә торган калдыклар составы буенча охшаш калдыклар да керә;

27) **территорияне жыештыру** - территорияне даими рәвештә чүп-чардан, кардан, боздан, пычрактан һәм моның өчен махсус бүлеп бирелгән житештерү һәм куллану калдыкларын һәм (яисә) башка чүп-чардан чистарту, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тээмин итүгә юнәлдерелгән башка чаралар комплексына бәйле чаралар;

28) **урна** - чүп-чар жыю өчен хезмәт итүче махсуслаштырылган сыешлык;

29) **төзеклэндерү объектлары элементлары** - конструктив һәм төзеклэндерү объектларының функциональ өлешләре, аларның тышкы кыяфәтен билгели торган, төзеклэндерү объектларын визуаль кабул итүне,

шулай ук аларның функциональ билгеләнеше нигезендә төзекләнדרү объектларыннан файдалануны (эксплуатацияне) тээмин итә торган элементлар;

30) **яшелләнדרү элементлары** - скверлар, парклар, сәнэгать һәм торак төзелешендә, ижтимагый-административ үзекләрдә, шулай ук урамнарда һәм магистральләрдә, шулай ук яшелләнדרү өчен билгелэнгән территорияләр;

31) **өслекләрне үзара бэйләү элементлары** - борт ташларының төрле төрләре, пандуслар, баскычлар;

32) **хужалык майданчыклары** - йорт яны территориясендә махсус жиһазландырылган, хужалык өчен билгелэнгән майданчыклар, киёмнәрне киптерү, келәмнәр һәм йорт эйберләрен, тузан жыйгычларны чистарту урыны.

II кисәк. Объектларга, төзекләнדרү элементларына таләпләр һәм аларның эчтәлеге

3 бүлек. Гомуми таләпләр

7. Торак мохитне, урамнарны һәм юлларны, төзекләнדרү объектларын, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын проектлаганда, төзекләнדרгәндә һәм карап тотканда, халыкның аз мобильле төркемнәре өчен тирәлекнең уңайлы булуы, һәркем файдалана алырлык булу, шул исәптән әлеге объектларны халыкның төркемнәрен хәрәкәткә китерүче элементлар һәм техник чаралар белән тээмин итү күздә тотыла.

8. Халыкның аз мобиль төркемнәрен хәрәкәткә китерүче техник чараларны һәм жайланмаларны проектлау, төзү, урнаштыру расланган проект документациясе нигезендә заказчы тарафыннан яңа төзелгән вакытта гамәлгә ашырыла.

9. Муниципаль берәмлекнең гомуми файдалану территорияләрендә түбәндәгеләр тыела:

1) территорияне металл ватыклары, төзелеш һәм көнкүреш чүп-чары белән тутырырга, эскертләр һәм тюкланган авыл хужалыгы продукциясе һәм калдыклар куярга, ягулык-майлау материаллары, нефть продуктлары белән пычратырга, калдыклардан чүплекләр кору;

2) махсус билгелэнгән урыннардан һәм калдыклар жыю өчен контейнерлардан тыш калдыкларны һәм чүп-чарны урнаштыру;

3) стационар булмаган сәүдә объектларын, шулай ук ял итү өлкәсендә хезмәт күрсәтү өлкәсе объектларын (аттракционнар, кабартылган батутлар, велосипедлар, роликлар прокаты һәм халыкның ялын һәм күңел ачуын оештыру өчен кулланыла торган башка шундый объектлар) билгелэнгән тәртипне бозып урнаштыру;

4) реклама-мәгълүмат материалларын яшел утыртмаларда (агачларда, куаклыкларда һәм су үткәргечләрендә, торбаларда, урам коймаларында һәм баганаларда, асфальт өслекләрдә һәм жәелмәгән башка

плиталы өслеклөрдө урнаштыру;

5) махсус билгелэнгән урыннарда тыш, автотранспорт чараларын юарга һәм чистарту;

6) пычрак йөклөрне, тузанлы йөклөрне, эретмәләрне, яфракларны, калдыкларны брезент белән капламыйча яисә юлларның пычрануын булдырмый торган башка материал белән күчөрү;

7) стационар булмаган объектларны үз белдеге белән урнаштыру;

8) тиешле рәхсәттән (ордер) башка жир эшләрэн уздыру;

9) бу максатлар өчен билгеләнмәгән урыннарда грунт, чүп-чар, калдыклар, кар, боз чыгарырга һәм аларны түгү;

10) урамнарда, тротуарларда, газоннарда төзелеш материалларын кую, квартал эчендәге юлларны һәм гамәлдәге законнарны бозуга илтә торган юлларны каплап кую;

11) тәмәке төпчөкләрэн, кәгазьне, чүп-чарны газонга, тротуарларга, урамнар, майданнар, ишегаллары территорияләрэнә, паркларга, скверларга һәм башка жәмәгать урыннарына ташлау;

12) бакча диваннарының, эскәмияләрнең терәлеп утыра торган жирләрэнә менеп утыру, урналарны, урам яктырту фонарьларын, башка кече архитектура формаларын пычрату яисә юкка чыгару;

13) катнашманы һәм көнкүреш чүп-чарын кое капкачларына, су кабул итү рәшәткәләрэнә яңгыр канализациясенә, лотоклар, кюветларга салу;

14) чүп-чар, яфрак һәм коры үләннәрне, тара, житештерү калдыкларын, каты коммуналь калдыкларны яндыру, учаклар кабызу, шул исәптән предприятиеләрнең эчке территорияләрэндә һәм шәхси биләмәлөрдә яңгынга каршы чаралар күрмичә чүп яндыру (ябык савытлар һәм яңгын сүндөрү чаралары булырга тиеш);

15) шушы максатларга туры килмәгән урыннарда урам сәүдәсен оештырырга;

16) үз белдеге белән фасадны яңадан жиһазлау, барлык типтагы гаражларны, чүпләүчеләрне, базларны, утын сарайларын, будкаларны, күгәрчен ояларын, теплицаларны, лапасларны һәм башка корылмаларны урнаштыру, шулай ук билгеләнмәгән урыннарда тышкы мәгълүмат йөртүчеләр, кече архитектура формаларын урнаштыру;

17) яшел утыртмаларга зыян китерү, аларны сындыру, бозу һәм юкка чыгару, агач кәүсәләрэн үз белдегең белән кисү, агачларга гамак һәм таган, кер киптерү өчен баулар бәйләү, аларга кадак кагу;

18) газоннарны бозу һәм юк итү;

19) юл өслекләрэнәң юл өлешенә, гамәлдәге законнарны бозып, кар чыгару;

20) йорт хайваннарын, кош-кортны урамда, авыл хужалыгы жирләрэндә, махсус билгеләнгән урыннарда тыш (көтүлеклөрдән тыш) урамда, авыл хужалыгы жирләрэндә йөртү;

21) эре габаритлы чүп-чарны, көнкүрөш техникасын һәм жиһазларын, агач йомычкаларын, эре габаритлы чүп-чар чыгаруга шартнамә булмаганда һәм гамәлдәге законнарны бозып, контейнер майданчыкларына кую;

22) гамәлдәге законнарны бозып, комплектлаштырылган (төзөтөлмөгөн) транспорт чарасын урнаштыру һәм саклау;

23) чишмәләр, су үткәргеч колонкалар, елгалар, күлләр һәм ясалма (декоратив) сулыклар ярларында кое янында автотранспорт чараларын юарга, кер юарга, хайваннар коендырырга, юынырга ярамый;

24) торақ йорт янындагы территориядә, йорт янындагы территориядән читтә тирес чыгару;

25) йорт яны территорияләрендә, урам юллары, урамнарда, урамнардан читтә һәм бу максат өчен билгеләнмөгөн башка урыннарда жайланмалар көйлөү, су сиптерү урыннарын, житештерү һәм куллану калдыкларын чыгару, йорт яны территорияләрендә, урам юллары, урамнарда, урамнардан читтә һәм бу максат өчен билгеләнмөгөн башка урыннарда сыек калдыклар ташлау. Торақ биналарда канализациясе булмаган урыннарда бәдрөф һәм юынтык сулар өчен чүп базлары каралган, алар эре предметларның чокырга элөгүенә комачаулый торган рәшәткәле стеналар һәм капкачлар белән капланган булырга тиеш;

26) рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпеч һәм башка авыр предметлар төяү-бушату эшләрен башкарганда ишелеп төшү, машиналарның каты өслөккә урамнары буйлап, жөяүлеләр юлларында йөрүе, тротуарларда һәм газоннарда зур йөк транспортының хәрәкәте һәм туктап торуы тыела;

27) торақ пункт территориясенә автотранспорт көпчәкләре белән грунт һәм пычрак алып чыгу;

28) торақ пунктлар чикләрендә яшелләнделерлгән территорияләрдә (газоннарны, чәчәклекләрне һәм үләнчел үсемлекләр биләгән башка территорияләрне дә кертеп), балалар һәм спорт майданчыкларында, хайваннарны йөртү өчен майданчыкларда, шулай ук йорт яны территориясендә урнашкан хужалык майданчыкларында транспорт чараларын урнаштыру.

4 бүлек. Балалар майданчыклары

10. Балалар майданчыклары төрле яшьтәге балаларның уеннары һәм актив ялы өчен оештырыла: мәктәпкәчә (3 яшькә кадәр), мәктәпкәчә (7 яшькә кадәр), кече һәм урта мәктәп яшендәгеләр өчен (7-12 яшь), яшүсмерләр өчен (12-16 яшь) каралган. Балалар майданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым майданчыклар рәвешендә яисә зонировкалы комплекслы уен майданчыклары буларак яшь мәнфәгатьләренә карап оештырылырга мөмкин.

11. Майданчыкларның урнашу күләмнәре һәм шартлары, норматив нормалар һәм кагыйдәләр таләпләрен исәпкә алып, балаларның яшь төркемнәренә һәм муниципаль берәмлектә торақ төзелешен урнаштыру урынына карап проектлана.

12. Балалар майданчыкларын урнаштыру инженерлык

коммуникацияләре хужалары белән килештерелергә тиеш.

13. Балалар майданчыкларын транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, машина узу юлларыннан, борылыш майданчыкларыннан, кунаклар өчен стоянкалардан, чүп-чар жыю майданчыкларыннан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участкаларыннан аерып алынырга тиеш. Балалар майданчыкларына керү юлларын машина юлында оештырырга ярамый.

5 бүлек. Спорт майданчыклары

14. Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәре физкультура һәм спорт белән шөгыйләнү өчен билгеләнгән, аларны торак һәм рекреация билгеләнешендәге территорияләр, спорт корымалары участкалары, мэгариф учреждениеләре участкалары составында проектларга кирәк.

15. 15. Үсемлекләрне майданчык периметры буйлап урнаштырырга, майданның кырыеннан кимендә 2 метр ераклыкта тиз үсә торган агачлар утыртырга кирәк. Бик күп санда очып йөри торган, мул уңыш бирә торган һәм иртә коела торган яфраклы агачлар һәм куаклыктар кулланырга кирәкми. Майданны киртәләү өчен вертикаль яшелләндерү кулланырга кирәк.

16. 16. Майданчыктар 2,5-3 м биеклектәге чөлтәрле коймалар белән жиһазландырылырга тиеш, ә спорт майданчыклары янәшәсендәге урыннарда - 1,2 м биеклектә.

17. Спорт майданчыкларын урнаштыру инженерлык коммуникацияләре хужалары белән килештерелергә тиеш.

6 бүлек. Вакытны файдалы уздыру һәм ял итү майданчыклары

18. Өлкәннәр өчен вакытны файдалы уздыру һәм ял итү майданчыкларын торак төзелеше участкаларында, жирлекнең яшелләндерелгән территорияләрендә, паркларда һәм урман паркларында урнаштырырга кирәк.

19. Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслекнең каты төрләре, майданчыкның газон белән бәйләнгән элементлары, яшелләндерү, ял итү өчен эскәмияләр, эскәмияләр һәм өстәлләр, урналар (ким дигәндә, һәр эскәмия янында), яктырту жиһазлары.

20. Яктырту жиһазлары эшчәнлеген майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында тәмин итәргә кирәк.

21. Аларга тоткарлыксыз кереп йөрү һәм инвалидлар һәм халыкның башка аз мобильле төркемнәре тарафыннан файдалану өчен җайланмасыз ял майданчыкларын планлаштыру һәм төзекләндерү рөхсәт ителми.

22. Майданны плитә белән каплауны проектларга кирәк. Ял майданчыкларын һәм балалар майданчыкларын берләштергәндә, балалар уеннары зонасында өслекнең каты төрләрен урнаштыру рөхсәт ителми.

23. Ял итү урыннары территориясә көн саен чүп-чардан һәм чит предметлардан чистартыла. Агач, куак һәм үләннәрне вакытында чабарга

кирәк

24. Юллар, коймалар, эскәмияләр, ял итү урыннарында чүп савытлары төзек хәлдә булырга тиеш. Чүп савытлардан иртәнге сәгатътә кирәк булган саен чыгарыла, ләкин тәүлегенә бер тапкырдан да ким түгел.

25. Ял итү урыннарын тышкы яктырту чаралары төзек хәлдә булырга тиеш, яктырту арматурасы һәм/яки яктырту терәгендә механик зарарланулар һәм күгәрәк булмаска тиеш, плафоннар чиста булырга тиеш һәм аларда чатнаган, ватылган жирләре булмаска тиеш.

7 бүлек. Этләрне йөртү һәм (яисә) өйрәтү өчен майданчыклар

26. Этләрне йөртү һәм (яисә) өйрәтү майданчыклары гомуми файдалану территорияләрендә, яшел утыртмалардан азат булган территорияләрдә, I нче класслы магистраль линияләренә техник зоналарында, 110 кВт көчәнешле электр линияләре астында, беренче һәм икенче поясларны су белән тәмин итү чыганакаларының санитар зонасынан читтә урнаштырыла.

27. Этләрне йөртү һәм (яисә) өйрәтү майданнарының зурлыгы 400-600 кв.м, башка территорияләрдә 800 кв.м тәшкил итәргә тиеш, барлыкка килгән төзелеш шартларында, булган территорияль мөмкинлекләрдән чыгып, майданчыкларның кечерәйтелгән күләме кабул ителә. Майданчыкларның 400 метрдан да артык булмавын тәмин итәргә кирәк. Тыгыз торак төзелеше булган территориядә - 600 м дан артык түгел. Майданчык чигеннән алып торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр араны кимендә 25 метр, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт майданчыклары участкаларына кадәр 40 метрдан да ким булмаган күләмдә кабул итәргә кирәк.

8 бүлек. Автостоянкалар майданчыклары

28. муниципаль берәмлектә автостоянкаларының түбәндәге төрләре каралган: автомобильләренә кыска вакытлы һәм озак саклау урыннары; урамнар; урамнан тыш («кесәләр» рәвешендә һәм автомобиль юлларынан чигенүләр); кунаклар өчен (торак төзелеше участогында); халык автомобильләрен саклау өчен (микрорайон); объектта яисә объектлар төркемнәрендә); башкалар (йөк автомобильләре, һ.б.).

29. Транспорт чараларының һәр тукталышында, шул исәптән социаль, инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы объектлары (торак, ижтимагый һәм житештерү биналары, төзелмәләр һәм корылмалары, шул исәптән физкультура-спорт оешмалары, мәдәният оешмалары һәм башка оешмалар урнашкан), ял итү урыннары янында, бушлай машина кую урыны (бер урыннан да ким түгел) I, II төркем инвалидлар белән идарә ителә торган транспорт чараларының, шулай ук III төркем инвалидлар тарафыннан Россия Федерациясә Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә транспорт чараларының һәм инвалидларны һәм (яисә) инвалид балаларны йөртүче транспорт чараларының кимендә 10 проценты өчен (бер урыннан) бүлеп бирелә.

Күрсәтелгән транспорт чараларында "Инвалид" тану билгесе билгеләнергә тиеш. "Инвалид" тану билгесен индивидуаль файдалану өчен бирү тәртибе Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан бирелгән вәкаләткә ия башкарма хакимият федераль органы тарафыннан билгеләнә. Билгеләнгән урыннарны машина кую өчен башка транспорт чаралары биләргә тиеш түгел.

Автостоянкалар мәйданчыкларында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге үз эченә түбәндәгеләрне ала: өслекнең каты төрләре (тимер-бетон, бетон, асфальт-бетон, вак таш, грунт өслекләре), өслекләрне үзара бәйләү элементларын, киртәләр, чүп-чар өчен чүп савытлары яисә кечкенә контейнерлар, яктырту жайланмалары һәм мәгълүмат жиһазлары. Автомобильләрне озак саклау өчен түбәле урыннар, жиңел бокс корылмалары, күзәтү эстакадалары белән жиһазландыру рөхсәт ителә.

31. Ижтимагый киңлекләрне һәм ишегалды территорияләрен планлаштырганда газоннарда транспорт чаралары парковкасын булдырмау максатларында махсус киртәләр кую рөхсәт ителә.

30. Автомобиль тукталышлары мәйданчыкларын урнаштыру инженерлык коммуникацияләре хужалары белән килештереләргә тиеш.

9 бүлек. Каты коммуналь калдыкларны жыю өчен контейнерлар урнаштыру мәйданчыклары

33. Коммуналь калдыкларның аерым төркемнәрен жыю өчен контейнер мәйданчыклары һәм мәйданчыкларны калдыкларны алу вакыты турында белешмәләр, әлеге эшне башкаручы оешма исемнәре һәм мәйданчыкны карап тоту буенча сыйфатлы һәм үз вакытында эшләү өчен жаваплы затның контактлары, шулай ук автотранспорт хужаларын контейнерларны бушата торган махсулаштырылган автотранспорт подъездына кертүнең ярамавы турында кисәтә торган мәгълүмат белән тәэмин итәргә кирәк.

34. Мондый мәйданчыкларның булуын, коммуналь калдыклар жылырга мөмкин булган теләсә кайсы функциональ билгеләнештәге территорияләр һәм участоклар составында да күздә тотарга кирәк.

35. Контейнер мәйданчыгының зурлыгын калдыкларны жыю өчен кулланыла торган, ләкин санитар-эпидемиологик таләпләр белән каралмаган бурычлардан, габаритлардан һәм контейнерлар саныннан чыгып билгеләргә кирәк.

10 бүлек. Урамнар (шул исәптән жәяүлеләр өчен) һәм юллар.

36. Гомуми файдаланудагы автомобиль юлларын, гомуми файдаланудагы автомобиль юлларын төзекләндерү элементларын төзекләндерүгә юнәлдерелгән чаралар «Россия Федерациясендә автомобиль юллары һәм юл эшчәнлеге турында һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында» 2007 елның 08 ноябрәндәге 257-ФЗ номерлы Федераль законга һәм башка норматив хокукый актларга каршы килмәгән

өлешендә һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларына һәм гомуми файдаланудагы автомобиль юлларына карата таләпләрне билгели торган норматив-техник документлар нигезендә гамәлгә ашырыла.

37. муниципаль берәмлек территориясендә жәяүлеләр өчен коммуникацияләр булдырғанда һәм төзекләндергәндә түбәндәгеләрне тәмин итәргә кирәк: транспорт коммуникацияләре белән кисешкән урыннарның минималь санын, жәяүлеләр өчен коммуникацияләр системасының өзлексез булуын тәмин итәргә кирәк, инвалидларны да, халыкның аз мобильле төркемнәрен дә кертәп, кешеләрнең куркынычсыз, тоткарлыксыз һәм уңайлы хәрәкәт итүе һәм бу территорияне яшәлләндерү мөмкинлеге.

38. Жәяүлеләр йөри торган тротуарларны планлаштырғанда, санитария кагыйдәләре һәм нормалары таләпләре нигезендә халыкның аз автомобиль төркемнәре өчен махсус жиһазландырылган урыннарны инвалидларның һәм аларның озатып йөрүче башка төркемнәренә биналарга һәм корылмаларга тоткарлыксыз керә алуны күздә тотарга кирәк.

39. Урамнарны һәм юлларны төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: юл полотносының һәм тротуарларның каты өслекләрен каплау элементлары, урамнар һәм юлларның як -якларын яшәлләндерү, чүп сыйтлары, эскәмияләр кырына кечкенә контейнерлар, куркыныч урыннарны киртәләү, яктырту жиһазлары, юл хәрәкәте мәгълүматын (юл билгеләре, разметкалар, светофор жайланмалар).

40. Юл өслегенә төрләр һәм конструкцияләре урамның категориясен исәпкә алып һәм хәрәкәт иминлеген тәмин итәп проектлана.

41. Урамнарны һәм юлларны яшәлләндерү проектын эшләгәндә, төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре нигезендә яшел утыртмалардан жир асты коммуникацияләре чөлтәрләренә һәм урам-юл чөлтәрәненә башка корылмаларына кадәр минималь ара билгеләнә.

42. Урам-юл чөлтәре объектларын жыештыруны тәмин итәләр:

- сәүдә нәтижәләре буенча билгеләнгән подрядчы оешма муниципаль контрактка техник бирем шартлары нигезендә;
- инженерлык коммуникацияләре чөлтәрләре ремонт-торгызу эшләрен башкарганда милекчәсе алар карамагында булган оешма ремонт-торгызу эшләрен башкарганда - инженерлык коммуникацияләре чөлтәрләренә авария урынында юл хәрәкәте куркынычсызлыгын тәмин иткән өчен.

11 бүлек. Өслек төрләре

43. Жир өслеген каплау муниципаль берәмлек территориясендә имин һәм уңайлы хәрәкәт итү шартлары тәмин итә, шулай ук тирәлекнең архитектур-сәнгать йөзен барлыкка китерә.

44. Проектта кулланыла торган өслекнең ныклы, ремонтлана торган, экологик, таймый торган төрен билгеләргә кирәк. Өслек төрләрен сайлау аларның максатчан билгеләнеше нигезендә гамәлгә ашырыла.

12 бүлек. Парклар, скверлар һәм башка яшел зоналар

45. Парклар, скверлар кыска вакытлы ял итүне, йөрүләрне, транзит жәяүлеләр йөрүне оештыру өчен каралган.

46. Парклар һәм скверлар территорияләрендә төзекләндерү элементлары исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: юлларның һәм мәйданчыкларның каты өслекләре, өслекләрне бәйләү элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, урналар яисә кечкенә контейнерлар чүп-чар, яктырту контейнерлары, жиһазлар, архитектура-декоратив жиһазлар, яктырту жиһазлары.

47. Парклар, скверларны яшелләндергәндә урамнардан эчке территорияләрне аеручы утыртмалар полосалары каралган: эре ижтимагый биналар алдында - фонтаннар урнаштыру һәм чәчәк түтәлләре ясап аерып урнаштыру; ял итү өчен мәйданчыклар оештырырга тәкъдим ителә. Скверларны яшелләндергәндә яшелләндерелә торган пространствоны киңәйтү алымнары кулланыла.

48. Парклар, скверлар һәм башка яшел зоналар территориясә көн саен чүп-чардан һәм чит предметлардан чистартыла. Агачларны, куакларны кисү кирәк булган саен башкарыла.

49. Паркларда, скверларда һәм башка яшел зоналарда юллар, киртәләр, эскәмияләр, чүп савытлары төзек хәлдә булырга тиеш. Чүп савытлардан кирәк булган саен алына, ләкин тәүлегенә бер тапкырдан да ким түгел.

50. Паркларда, скверларда һәм башка яшел зоналарда тышкы яктырту чаралары төзек хәлдә булырга тиеш, яктырту арматурасы һәм/яки яктырту баганалары механик зарарланулар һәм күгәрәк, плафоннарда чатнаулар һәм ватылулар булмаска тиеш.

13 бүлек. Яшелләндерү

51. Яшелләндерү - муниципаль берәмлек территориясендә гамәлдәге һәм/яисә төзелә торган яңа табигый комплекслардан актив файдаланып, муниципаль берәмлекнең тотрыклы мохитен булдыруны, шулай ук муниципаль берәмлек территориясендә элек төзелгән яисә элек гамәлдә булган табигать мохитен саклап калуны һәм аны сак тотуны тәмин итә торган территорияне төзекләндерүнең һәм ландшафт оешмасының состав һәм кирәкле өлеше.

52. Яшелләндерү эшләре муниципаль берәмлекнең төзекләндерү объектларын төзүгә, капитал ремонтлауга һәм реконструкцияләүгә проект документациясен эзерләгәндә планлаштырыла.

53. Агачларны һәм куакларны, шул исәптән корыган һәм авыруларны, кисү муниципаль хокукый актта билгеләнгән тәртиптә бирелә торган рөхсәт нигезендә башкарыла.

54. Эре агачларның сынып төшүе кешеләр гомеренә һәм сәламәтлегенә, биналарның һәм корылмаларның торышына, транспорт хәрәкәтенә, коммуникацияләр эшчәнлегенә янаганда, гадәттән тыш һәм авария очракларында күрсәтелгән утыртмаларны алдан рөхсәт алмыйча бетерәләр.

55. Ремонтларны кичектергесез уздыру таләп ителә торган объектларда һәм/яки инженерлык коммуникацияләрендә авария хәлендә яшел

утыртмаларны сүтү, рөхсәтләрне алдан рәсмиләштермичә, Башкарма комитетка хәбәр итеп башкарыла.

14 бүлек. Кече архитектура формалары (МАФ) һәм урам жиһазлары

56. Кече архитектура формаларын (алга таба – МАФ) төзөгәндә һәм төзекләндергәндә функциональ күптөрлелек, ирекле киңлек булу, жәяүлеләр һәм автомобиль хәрәкәте интенсивлыгы, транспорт төеннәренәң якынлыгы, көн саен территориягә килүче кешеләр санын исәпкә алырга кирәк. Эксплуатацияләүнең барлык шартларын исәпкә алып, объектларның материалларын һәм дизайнын сайларга кирәк.

57. Проектлаштырганда, МАФ сайлаганда түбәндәгеләрне исәпкә алырга кирәк:

- 1) МАФ материалларының һәм конструкциясенәң МАФ климатына һәм билгеләнешенә туры килүе;
- 2) вандалларга каршы якланганлык - жиңмерелүдән, оклейкалардан, язулар һәм сурәтләр ясаудан;
- 3) МАФ детальләрен ремонтлау яисә алмаштыру мөмкинлегенә;
- 4) бозлар һәм кар көртләре барлыкка килүдән саклау, су агып төшүне тәмин итү;
- 5) хезмәт күрсәтү уңайлыклары, шулай ук МАФ һәм конструкция янындагы территорияне механикалаштырылган һәм кулдан чистарту;
- 6) конструкцияләренәң эргономияле булуы (арканың биеклегенә һәм авышлыгы, урналарның биеклегенә һәм башкалар);
- 7) әйләнә-тирәдән аерылып тормый торган төсләр;
- 8) потенциал кулланучылар өчен куркынычсызлык;
- 9) башка МАФ һәм әйләнә-тирә архитектура белән стилистик ярашу;
- 10) урнашу зоналары характеристикаларына туры килүе: тротуарлар өчен өчен утилитар, минималистик дизайн, рекреацион зоналар һәм ишегаллары өчен - катлаулырак, декор элементлары белән.

58. МАФ жайланмасына гомуми таләпләр:

- 1) жәяүлеләр өчен каршылык тудырмай торган урнашу;
- 2) кешеләр күп жыелган урыннарда компактлы урнаштыру;
- 3) конструкциянең тотрыклылыгы;
- 4) ышанычлы фиксация яисә тәмин итү мөмкинлекләр урнашу шартларына карап күчү;
- 5) МАФның һәр конкрет зонасында мондый зона өчен тәкъдим ителә торган типларның булуы.

59. Урналарны урнаштыруга таләпләр:

- 1) житәрлек биеклек (100 см га кадәр максимум) һәм күләм;
- 2) график вандализмнан саклану өчен рельефлы яисә перфорировкалы булу;
- 3) яңгырдан һәм кардан саклау;
- 4) куелган чиләкләрне һәм чүп капчыкларын файдалану һәм аларның

пөхтә урнашуы.

60. Урам жиһазларына, шул исәптән жәмәгать урыннарында урнашкан эскәмияләрнең төрлө төрләрәнә, рекреация жайланмаларына, эскәмияләргә һәм өстәлләргә таләпләр - өстәл уеннары, жәйге кафеларга һ.б.:

1) эскәмияләр куюны каты өслекләргә яки фундаментка башкарырга тәкъдим ителә. Ял итү зоналарында, урман паркларында, балалар майданчыкларында өслекнең йомшак төрләрәнә эскәмияләр кую рәхсәт ителә. Аның фундаменты булган очракта, жир өслегендә чыгып тормый торган итеп ясарга киңәш ителә.

2) рекреацион зоналар эскәмияләре өчен терәткеләр булу, ишегалды зоналары эскәмияләре өчен терәткеләр һәм тотыну урыннары булу, аркалар булмау һәм транзит зоналардагы эскәмияләр өчен тотыну урыннары булмау;

3) махсус сакланыла торган табигать территорияләре территориясендә тактадан, бүрәнәләрдән, урталай ярылган бүрәнәләрдән һәм агач төпләрәнән эскәмияләр һәм өстәлләр ясарга мөмкин.

61. Чәчәкләкләрнең (вазоннарның) биеклегә, шул исәптән асылмаларның да, автомобильләре очраклы рәвештә эләктереп алуны һәм чүп-чар эләгүне булдырмый калуны тәмин итәргә тиеш.

62. Чикләүләр урнаштырганда түбәндәгеләрне исәпкә алырга кирәк:

- 1) жәяүлеләрне автомобиль бәрүәнән яклауны тәмин итә торган нык булуы;
- 2) теләсә кайсы формадагы конструкцияләр төзәргә мөмкинлек бирә торган модульлелек;
- 3) автомобиль бәрәргә мөмкин булган урыннарда яктылык кайтаручы элементлар булу;
- 4) киртәнең урнашуы газон кырыеннан 10 см дан да артык түгел;
- 5) файдаланыла торган материалның нейтраль төсләрен яки табигый төсләрен куллану.

63. Автомобиль юлларындагы тротуарларда түбәндәге МАФ кулланырга кирәк:

- 1) сумкалар урыны булган аркасыз эскәмияләр;
- 2) мөмкинлекләре чикләнгән кешеләр өчен эскәмияләрдә терәкләр;
- 3) автомобиль бәрүәнән жәяүлеләрне яклауны тәмин итә торган киртәләр;
- 4) асылмалы кашпо, асылмалы чәчәкләкләр һәм вазоннар;
- 5) биек чәчәкләкләр (вазоннар) һәм чүп савытлары.

64. Муниципаль жиһазларны архитектур тирәлеккә карап сайларга кирәк.

65. Заманча дизайнның гадәти муниципаль жиһазы, башкарылуның югары сыйфатлы булуы шарты белән, тарихи төзелеш зоналарында файдаланылырга мөмкин. Заманча төзелешле районнарда тарихи стильдә стильләштерелгән жиһазларны кулланмау яхшырак.

66. Жәяүлеләр зоналары өчен түбәндәге МАФтан файдаланырга кирәк:

- 1) биеклеге кеше буена туры китнреп куелган урам фонарьлары;
- 2) озак утырырга исәпләнгән эскәмияләр;
- 3) чәчәклекләр һәм кашпо (вазоннар);
- 4) мәгълүмат стендлары;
- 5) саклагыч киртәләр;
- 6) уеннар өчен өстәлләр.

67. МАФ өслегенең мәйданын минимальләштерергә кирәк, ирекле өслекләргә перфорацияләнгән яисә график вандализмга комачаулаучы яисә аны бетерүгә җиңеләйтүче рельефлы итәргә кирәк.

68. бөтен килеш, тоташ ясалган коймаларны рәшәткәләгә алыштырырга тәкъдим ителә. Әгәр койманы сүтү яки рәшәткәләгә алыштыру мөмкинлеге булмаса, ул визуаль рәвештә үзгәртелергә мөмкин (мәсәлән, стрит ярдәмендә - контраст рәсемле арт) яки яшел утыртмаларны кулланып визуаль рәвештә каплап куярга.

69. Аз күләмле объектларны (коммутицион шкафларны һәм башкаларны) яклау өчен аз форматлы реклама өслегендә урнаштырырга кирәк. Шулай ук стрит-артны куллану яки аның эчендә афишалы тумба урнаштыру мөмкин.

70. график вандализмнан саклану өчен яктырту баганалары һәм башка объектлар конструкциясен рельефлы, шул исәптән рельефлы кисәкчәләре булган буяулар куллану.

71. Потенциаль вандализм урыннарында (вандализмның төп зонасы - җирдән 30-200 сантиметр) мәгълүмати конструкцияләргә ижтимагый файдалы мәгълүмат белән, мәсәлән, урынның тарихи планнары, навигация схемалары һәм башка шундый элементлар белән урнаштырырга мөмкин.

72. җиһазларны проеклтаанда яки урнаштырганда аның вандаллардан яклауны да күз алдында тотарга кирәк, шул исәптән:

1) җиңел чистартыла торган һәм абразив һәм эри торган матдәләр куллану;

2) җиһазларның яссы өслекләрендә һәм перфоралаштырылган яисә рельефлы текстурлаштыру МАФ куллану, ул белдерүләргә ябыштырырга һәм өслеккә рәсемнәр төшерергә комачаулый һәм чистартуны җиңеләйтә;

3) буяуның яисә материалның караңгы тоннарын куллану.

73. Объектларны максималь дәрәжәдә нейтраль рәвешендә башкарырга кирәк (мәсәлән, нейтраль төснә - кара, соры, ак, башка төсләргә кара төсләрдән куллану).

15 бүлек. Койма белән тотып алу

74. Киртәләргә төзегәндә һәм төзекләндергәндә функциональ төрлелек, уңайлы жәяүлеләр мохите оештыру, халыкның ярымприватлы киңлекләрдә

булган ихтыяжларын канэгатылэндерү өлешендә табигать белән гармониядә (килү өчен ачык пространство, ләкин күбесенчә социаль мөнәсәбәтләр яки күчемсез милек белән бергә идарә итү белән бәйле затларның билгеле бер төркеме тарафыннан кулланыла торган киңлек)исәпкә алына, мөнәсәбәтләргә яисә күчемсез мөлкәткә уртақ ия булуга бәйле рәвештә), жәяүлеләр маршрутлары челтәрендә яшәүчеләргә ихтыяж булган маршрутларны саклап калу, куркынычсызлык таләпләрен исәпкә алып, гомуми файдаланудагы газоннарның һәм яшел утыртмаларны тискәре йогынтыдан саклау.

75. Ижтимагый, торақ, рекреацион билгеләнештәге территорияләрдә декоратив челтәрле металл киртәләр кулланырга кирәк һәм тоташ, бөтенләй капланган һәм тимер-бетон коймалар куллану кулай түгел, шул исәптән күпфатирлы йортларның коймаларын проектлаганда да.

76. Агачлар интенсив жәяүлеләр хәрәкәте зонасында яисә төзелеш һәм реконструкция эшләре зоналарында үскән очракта, яклауның башка төрләре булмаганда, аларның биеклегенә, ничә еллык булуына, агачның тоқымына һәм башка характеристикаларга бәйле рәвештә билгеләнә торган саклагыч ирекле коймаларны күздә тотарга кирәк.

77. киртәләр төзегәндә һәм төзекләндергәндә түбәндәгеләрне истә тотарга кирәк , шул исәптән:

1) жәяүлеләр һәм транспорт маршрутлары булган урынны яшел зонадан (газоннар, клумбалар, парклар) аеру;

2) кешеләр агымын һәм маршрутларын исәпкә алып, юллар һәм тротуарларны проектлау;

3) төрле биеклектәге кабул итүләренә куллану яки яшел куак киртәләрен булдыру ярдәмендә яшел зоналарны һәм транзит юлларын чикләү;

4) сезонлы кар катламнарын исәпкә алып, бордюр ташының биеклеген һәм геометриясен проектлау;

5) бордюр ташын файдалану;

6) киртәнең кечерәк зона яисә урынның архитектур үзенчәлекләре аркасында мәгънәсе булмаган очрақларда яшел зоналарны зуррак белән алмаштыру;

7) күпъяллык куаклы яшеллектән файдалану (бигрәк тә яшел зоналар чикләрендә);

8) газоннарның караңгы участоклары өчен яктылыкны кире кайтара торган фасад конструкцияләрен файдалану;

9) Материалларның тәкъдим ителгән табигый төсләрен исәпкә алып (мәсәлән, таш, металл, агач һәм шуңа охшаш), нейтраль төсләренә исәпкә алып, жирле архитектура органнары тарафыннан раслана торган төсле палитра нигезендә төрле төстәге коймаларны (мәсәлән, кара, ак, соры, кара төсләр һәм башка төсләр) куллану.

78. Су жайланмаларына фонтаннар, эчэ торган су фонтаннары, бюветлар, чишмэлэр, декоратив сулыклар керэ. Су жайланмалары декоратив-эстетик функцияне үти, микроклиматны, хава һәм акустик мохитне яхшырта. Барлык төрдөгө су жайланмаларын су торбалары белән тээмин итү мөһим.

79. Фонтаннарны билгелэнгән тәртиптә килештерелгән индивидуаль архитектура проект эшләнмэләре нигезендә проектларга кирәк.

17 бүлек. Урам коммуналь-көнкүреш жиһазлары

80. Урам коммуналь-көнкүреш жиһазлары чүп-чар жыйгычларның төрлө төрлөрө - бункерлар, контейнерлар, урналар белән тәкъдим ителгән. Коммуналь-көнкүреш жиһазлары төрөн сайлаганда төп таләпләр булып экологик иминлек, файдаланудагы уңайлыklar, чистарту жиңеллеге, пөхтә тышкы күренештә торырга тиеш.

81. Коммуналь калдыкларны муниципаль берәмлекләр территорияләрендә (урамнарда, мәйданнарда, рекреация объектларында) жыю өчен контейнерлар һәм (яисә) урналар кулланыла. Рекреация объектлары территориясендә контейнерлар һәм чүп савытлары урнаштыруны эскәмияләр янында, капитал булмаган стационар булмаган корылмалар һәм азык-төлек продуктларын сатуга юнәлдерелгән урам техник жиһазлары урнаштыруны күздә тоту мөһим. Моннан тыш, урнаны жәмәгать транспорты тукталышларында урнаштырырга тәкъдим ителә. Барлык очраklарда да жәяүлеләрнең хәрәкәт итүенә, инвалид һәм балалар коляскалары узуына комачауламый торган жайланмаларны күздә тоту мөһим.

82. Контейнерлар саны һәм күләме житештерү һәм куллану калдыклары турындагы законнар таләпләре нигезендә билгеләнә.

18 бүлек. Урам техник жиһазлары һәм инженерлык коммуникацияләре (линияле корылмалар)

83. Урамдагы техник жиһазларга карау коеларының люклары, яңгыр кабул итү коелары рәшәткәләре, жир асты коммуникацияләренең вентиляция шахталары, телефон элементәсе шкаflары һ. б. керә.

84. Инженерлык жиһазларының элементлары техник шартларга каршы килергә тиеш түгел, шул исәптән:

1) жәяүлеләр коммуникацияләре территориясендә (шул исәптән урам аркылы чыгу урыннарында) урнашкан карау коеларының люклары түбәләре якындагы өслеккә капланган бер дәрәжәдә үтәлергә тиеш, төшү 20 мм дан артмаска тиеш, ә Люк кырые һәм тротуар өслеге арасында 15 мм дан да артмаска тиеш.;

2) Жир асты коммуникацияләренең вентиляция шахталарын рәшәткәләр белән жиһазландыру мөһим.

85. Тышкы инженерлык коммуникациялэре (жылылык челтэрлэре, газүткэргеч, электр челтэрлэре, су белэн тээмин итү һәм башкалар) һәм үзэклэштерелгэн су чыгару системалары төзөк хэлдэ булырга тиеш.

86. Карау һәм яңгыр кабул итү коеларының жир өсте өлөшөн, жылылык трассалары, газ, ягулык линиялэре, суүткэргечлэр, электр тапшыру линиялэре һәм аларны изоляциялэү линиялэре, линия корылмаларының һәм коммуникациялэрнең башка жир өлөшлэрэнэ зыян китерү рөхсэт ителми.

87. Урамнарның һәм тротуарларның юл өлөшөндө урнашкан люкларның, коеларның түбэлэре, алар булмаган, зарарланган яисэ жимерелгэн очракта, кичекмэстэн карамагында элэге коммуникациялэр булган оешмалар тарафыннан чиклэп алынырга һәм өч көн эчендэ торгызылырга тиеш.

88. Карау һәм башка коелар һәм камераларның люклары, урамнарның машиналар йөрү өлөшөндө һәм тротуарларда газ коверлары асфальт-бетон өслөк белэн бер тигезлектэ булырга тиеш. Моның өчен аларның торышын даими рэвештэ тикшерүлэр үткэрергэ кирэк. Өслөк жимерелгэн очракта, аның кырыеннан 1 метр ераклыкта, янэшэдэгэ зонаның өслөгөн торгызырга кирэк. Зона кое авызына якын булган өслөкне янадан кайтару үзлеклэре, типлары һәм маркалары буенча тиндэш материаллардан файдаланып башкарылырга тиеш. Асфальт-бетон өслөк салу алдыннан мәжбүри тэртиптэ түшэүчэ катламнарны вибрацион юкка чыгару үткэрелергэ тиеш. Асфальт-бетон өслөгөн жэяр алдыннан асфальт-бетон катламнарын вибрацион трамбовка мәжбүри рэвештэ үткэрелергэ тиеш. Торгызыла торган һәм якын-тирэ катламнарның кисешү тогы жөйнең бөтен биеклегэ буенча дымлылыкны киметү һәм эчкэ үтеп керүгэ комачаулый торган һәм температура үзгэрүлэр аркасында торгызыла торган өслөкнең жимерелүен булдырмый торган адгезив пластик материал белэн эшкэртелергэ тиеш. Яңартыла торган һәм аңа якын өслөк дэрэжэлэрэндэ тайпылышлар рөхсэт ителми.

89. Карау һәм яңгыр кабул итү коеларының люкларын ачык калдыру, пычрату рөхсэт ителми, жылылык челтэрэнэң жир өсте линиялэрэнэң, газ, ягулык-һәм линия корылмаларының һәм башка жир өсте өлөшлэрэнэң тышкы изоляциясе булырга тиеш, яки күрсэтелгэн объектларны вакытында профилактик тикшерүлэр уздыру, аларны чистарту, буяу тиешле ремонт уздырылырга тиеш.

90. Юридик затларга караган су корылмаларына тиешле оешмаларның юл хезмэтлэре яисэ башка структур бүлекчэлэре тарафыннан хезмэт күрсэтелэ.

91. Инженерлык челтэрлэре белэн идарэ итү күзэтү коелары һәм төөннэре люкларына, шулай ук янғын сүндерү су белэн тээмин итү чыганакларына (янғын гидрантларына, сулыкларга) иреккэ керү тээмин ителэ.

92. Квартал эчендэгэ һәм йорт эчендэгэ линия корылмалары һәм коммуникациялэре челтэрлэрэн эксплуатациялэүнең нормаль шартларын саклау максатларында физик һәм юридик затларга тыела:

1) коеларның люкларын ачарга һәм суүткэргеч, канализация, жылылык трассалары магистральлэрэндэ запор жайланмаларын көйлэргэ;

2) әлеге челтәрләрдә эксплуатацияләүче оешмалар рөхсәтәннән башка нинди дә булса эшләр башкарырга;

3) урам, ишегалды челтәрләре өстенә даими характердагы корылмалар төзөргә, инженерлык коммуникацияләре трассаларын төзөлеш материаллары, чүп-чар һ. б. Белән тутырырга;

4) коеларны тыгыз ябылмаган килеш калдырырга һәм (яки) ватылган капкачлар белән ябарга;

5) жир өсте суларын канализация системасына жиберергә;

6) хужалык максатларында яңгын гидрантларынан файдаланырга;

7) шланглар ярдәмендә урам колонкаларынан су алу;

8) колонкаларны сүтәргә;

9) тротуарлардан һәм юл катламнарының лоток өлешеннән чүп-чар, смета һәм башка пычраткычлардан яңгыр кабул итү коеларына (рәшәткә) ташлау. Яңгыр канализациясе челтәрен чистартканда алынган пычраклык аны чистарту эшләрен башкаручы оешма тарафыннан кичекмәстән чыгарылырга тиеш.

10) урамнарда һәм квартал эчендәге территорияләрдә жир эшләре башкарганда люкларны бәрдереп төшерергә, жир асты коммуникацияләренә коеларын грунт белән күмәргә, асфальт жәйгәндә аларны капларга.

19 бүлек. Уен һәм спорт жиһазлары

93. Уен һәм спорт жиһазларын урнаштырганда һәм төзекләндергәндә торак пункт мохите сыйфатын тәмин итү бурычын хәл итү кысаларында, кешеләрне жәлеп итү үзәкләре буларак уен һәм спорт майданчыкларын оештыру өлешендә аралашу өчен функциональ төрлелек, уңайлы мохит принцибы исәпкә алына.

94. Муниципаль берәмлек территориясендә уен һәм спорт жиһазлары уен, физкультура-савыктыру жайланмалары, корылмалар һәм (яисә) аларның комплекслары белән күрсәтелергә мөмкин. Балалар һәм яшүсмерләр өчен уен һәм спорт жиһазлары составын сайлаганда жиһазларның төрле яшь төркемнәренә анатомо-физиологик үзенчәлекләренә туры килүен тәмин итәргә кирәк. Уен һәм спорт жиһазлары санитария-гигиена нормаларына туры килергә, техник эксплуатациядә уңайлы булырга, эстетик яктан кызыклы булырга тиеш.

95. Халыкның барлык яшь төркемнәре өчен билгеләнгән спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында йә рекреацияләр составында махсус жиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрендә (сәламәтлек сукмакларында) урнаштырыла.

20 бүлек. Яктылык бирү һәм ут бирү жиһазлары

96. Яктылыкны һәм яктырту жиһазларын булдырганда һәм төзекләндергәндә жирлек мохите сыйфатын тәмин итү бурычын хәл итү

кысаларында жэяүлелэр мохитен унайлы оештыру принциптары, шул исэптэн жэяүлелэр өчен кызыклы һәм имин маршрутлар булдыру, шулай ук кешелэрне жэлеп итү урыннарында аралашу өчен уңайлы мохит булдыру зарурлыгы исэпкэ алына.

97. Яктырту жайланмаларының төп өч төркемен

(функциональ, архитектур, яктылык мәгълүматын) проектлаганда түбэндәгелэрне тээмин итэргэ кирэк:

- экономиялелек, энергия нэтижелелеге кулланыла торган жайланмалар, электр энергиясен рациональ бүлү һәм куллану;
- яктырту жайланмалары элементларының эстетикасын, аларның дизайнын, көндөзгә һәм төнгә вакытта кабул ителүен исэпкэ алып, материаллар һәм эшләнмэлэрнең сыйфатын;
- күрсәтмэлэрнең төрле режимнарында хезмэт күрсәтү һәм идарэ итү уңайлыклары.

98. Функциональ яктырту (алга таба - ФО) юл өслеклэрэн һәм пространстволарны транспорт һәм жэяүлелэр зоналарында яктыртуның стационар жайланмалары белән гамэлгэ ашырыла. ФО жайланмалары гадэти, югары, парапетлы, газ жайланмаларына бүленэ.

99. Гадэти жайланмаларда яктырткычларны терэклэрдэ (венчурлый торган, консольный), асылмаларда яисэ фасадларда (бра, плафоннар) урнаштырырга тэкдим ителэ. Аларны транспорт һәм жэяүлелэр зоналарында традицион зоналар буларак кулланьрга кирэк.

100. Югары мачталы жайланмалар киңлеклэрне, транспорт чишелешлэрэн һәм магистральлэрне, ачык паркингларны яктырту өчен файдаланыла.

101. Парапетлы жайланмаларда яктырткычлар юлларның, күперлэрнең, эстакадаларның, пандусларның, юл чишелешлэрэннең, шулай ук тротуарларның һәм майданчыкларның юл өлөшөн киртэләүче линия яки пунктир белән парапетка урнаштырыла.

102. Газон яктырткычлары гадэттэ газоннарны, чөчөк түтэллэрэн, жэяүлелэр өчен юлларны һәм майданчыкларны яктырту өчен хезмэт итэ. Алар ижтимагый киңлеклэр территориялэрэндэ һәм рекреация объектларында минималь вандализм зоналарында каралырга мөмкин.

103. Баскычка тезеп куелган яктырткычларны, идэн асты стеналарын, коймаларны, бина һәм корылмаларның цокольлэрэн, кече архитектура формаларын яктырту өчен жэмэгать билгеләнешендэге территориялэрнең жэяүлелэр зоналарын яктырту өчен файдаланырга кирэк.

104. **Архитектур** яктырту (алга таба - АО) кичке сэгатылэрдэ сэнгати тээсирле визуаль мохит формалаштыру, архитектура, архитектура, тарих һәм мәдэният һэйкэллэрэн, инженерлык һәм монументаль сэнгать һэйкэллэрэн, МАФ, доминант һәм истэлекле объектларны, ландшафт композициялэрэн караңгылыктан аеру, яктылык ансамбльлэре булдыру. Ул объектларны яктыртуның стационар яисэ вакытлыча жайланмалары, башлыча, аларның фасад өслеклэрэн тышкы яктырту белән тормышка ашырыла.

105. АО вакытлы жайланмаларына бэйрэм иллюминациясе керэ:

яктылык гирляндалары, сеткалар, контурлы обойлар, светографик элементлар, панно һәм кыздыру лампаларыннан, разрядлы, яктылык диодларыннан, яктылык проекцияләреннән, лазер рәсемнәреннән торган күләмле композицияләр һәм башкалар.

106. Архитектур яктырту максатларында шулай ук ФО жайланмалары да файдаланылырга мөмкин - биналарның, корылмаларның, яшел утыртмаларның фасадларына, иллюминация, яктылык мәгълүматы һәм рекламаларының элементлары урам яктырткычларының терәкләрендә ныгырга мөмкин булган прожекторларны монтажлау өчен.

107. Яктылык мәгълүматы (алга таба - СИ), шул исәптән яктылык рекламасы жәяүлеләрне һәм автотранспорт йөртүчеләрне пространствода ориентацияләү өчен билгеләнгән, шул исәптән юл хәрәкәте кагыйдәләренә каршы килми торган яктылык-окомпозиция бурычларын исәпкә алып, яктылыкны күзәтү бурычларын хәл итү өчен дә.

108. ФО һәм АОның стационар жайланмаларында энергиянең нәтижәле яктылык чыганакалары, эшләнмәнең дизайны һәм эксплуатация характеристикалары буенча сыйфатлы яктырту приборлары һәм системалары: таянычлар, кронштейннар, яклау рәшәткәләре, экраннар һәм гамәлдәге ил күләм стандартлар таләпләренә җавап бирә торган конструктив элементлар кулланыла.

109. ФО жайланмаларында яктылык чыганакаларын таләпләренә исәпкә алып, ориентацияне яхшыртуны, уңай күрү шартлары формалашуны, шулай ук, кирәк булса, яктылык зоналаштыруны исәпкә алып сайларга кирәк.

110. АО һәм СИ жайланмаларында, формалаша торган яктылык һәм төсләр адаптациясе шартларын исәпкә алып, ак яисә төсле яктылык чыганакалары һәм барлык төркемнәреннән, бигрәк тә торак пунктның конкрет киңлегендә яисә яктылык ансамблендә эшләүче хроматик яктылык белән, яктырту жайланмаларының уртак тәэсире тудырыла торган суммар күрү эффекты кулланыла.

111. Транспорт һәм жәяүлеләр зоналары федераль округы жайланмаларында яктырту приборлары кулланыла, алар туры, таралган яисә чагылдырылган яктылыкның аскы ярымөлкәсенә юнәлдерелгән.

21 бүлек. Реклама конструкцияләре һәм тышкы мәгълүмат чаралары

112. Реклама конструкцияләрен, мәгълүмат конструкцияләрен (алга таба - вывескалар) урнаштыру, шулай ук башка график элементлар «Реклама турында» 2006 елның 13 мартындагы 38-ФЗ номерлы Федераль закон, Татарстан Республикасы Мамадыш муниципаль районы территориясендә тышкы реклама (реклама конструкцияләре) чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

113. Реклама конструкцияләре төзек инженер-техник хәлдә булырга һәм рөхсәт һәм проект документациясенә туры килергә, эстетик күренеш булырга, чиста булырга, өслектә чит язмалар, рәсемнәр, белдерүләр, плакатлар, башка мәгълүмати-басма продукция һәм аларның өлешләре

булмаска тиеш. Реклама конструкцияләре бербөтен, жимерелмәгән сурәт булырга тиеш.

114. Реклама сурәте булмаганда, биналарда урнашкан щитлы реклама конструкцияләре өсеге, корылмалар, шулай ук реклама конструкцияләре аерым торучы, ачык төстәге щитлар белән ябыла, яисә якты материал белән тартыла.

115. Металлдан эшләнгән реклама конструкцияләре элементлары буялырга һәм коррозиягә бирелмәскә тиеш. Таштан яки бетоннан ясалган реклама конструкцияләре элементлары ташның табигый төсен яки агачның декоратив бизелешендә куллану очрактарынан тыш, буялырга, агачтан эшләнгән элементлар да буялырга тиеш. Реклама конструкцияләрен сатып алу кирәк булган саен, ләкин елына кимендә 1 тапкыр, 1 майга кадәр гамәлгә ашырыла.

116. Тыела:

1) ике көннән артык зарарланган реклама сурәтләре булган реклама конструкцияләрен эксплуатацияләү (сурәтнең бөтенлеген, язуларны һ.б.);

2) ике тәүлектән артык механик зарарланулары (конструкциянең деформациясе, зыян күргән щит һ.б.), булган реклама конструкцияләрен эксплуатацияләү;

3) чыгарыла торган щитлы реклама конструкцияләрен (штендерларны) урнаштыру.

117. Әгәр мондый урнаштыруны башка субъектлар белән килештерү гамәлдәге законнарда яисә шартнамәдә каралмаган булса, яктырту һәм контактлы челтәр таянычларында реклама продукциясенә теләсә нинди төрләр урнаштыру тыела.

118. Газета, плакатлар, афишалар, белдерүләр һәм реклама проспектылары һәм башка мәгълүмати-басма продукция ябыштыру махсус билгеләнгән щитларда, стендларда яисә тумбаларда гына рөхсәт ителә.

119. Мәгълүмати-басма продукцияне өсеге максатлар өчен билгеләнгән конструкцияләрдән башка жирдә урнаштыру тыела.

22 бүлек. Капиталь булмаган стационар булмаган корылмалар

120. Жиңел конструкцияләрдән ясалган, тирән булмаган фундаментларны һәм жир асты корылмаларын (вак сугару сәүдәсе, көнкүреш хезмәте күрсәтү һәм туклану объектлары, тукталыш павильоннары, жир өсте бәдрәф кабиналары, бокс гаражлары, апиталь характердагы башка объектлар) төздә торак пунктның барлыкка килгән мохитенә һәм озак вакытлы эксплуатацияләү шартларына туры килә торган дизайн һәм яктыртуның архитектура-сәнгать таләпләренә җавап бирә торган корылмаларның бизәү материаллары кулланыла. Витринаны пыялалаганда, ныклы, басымлы материаллар, күп катлы пленкалы өслекләр, поликарбонат пыялалар кулланыла.

121. Капиталь булмаган стационар булмаган корылмаларны төзөгәндә һәм төзекләндергәндә тирәлекнең сыйфатын тәмин итү бурычын хәл итү кысаларында функциональ күптөрлөлөк, уңайлы жәяүлеләр мохитен оештыру, территорияне төрле сервислар белән тәмин итү өлешендә аралашу өчен уңайлы мохит булдыру принциптарын исәпкә алырга кирәк.

122. Капиталь булмаган стационар булмаган корылмаларны муниципаль берәмлек территорияләрендә, шулай ук, автомобиль һәм жәяүлеләр хәрәкәтенә комачауламаслык итеп, урнаштырырга. Ваклап сату, көнкүреш хезмәте күрсәтү һәм туклану предприятиеләре корылмаларын Башкарма комитет билгеләгән тәртип нигезендә урнаштырырга киңәш ителә.

23 бүлек. Биналарны һәм корылмаларны бизәү һәм жиһазлау

123. Биналар һәм корылмалар фасадларының тышкы күренеше, төсләр чишелеше, фасадның конструктив элементлары, бина (корылма), реклама конструкцияләре, өстәмә жиһазлар фасадлары урнаштыру урыннары, аларның тибы, төре һәм күләме керә.

124. Биналарны (корылмаларны) тоту бурычлары йөкләнгән биналар (корылмалар) хужалары, биналар (корылмалар) хужалары һәм башка затлар фасадларны тиешле хәлдә тотарга, гамәлдәге законнарда каралган таләпләрне, биналарны, корылмаларны техник эксплуатацияләү кагыйдәләре һәм нормаларында каралган таләпләрне үтәргә тиеш.

125. Фасадларның тиешле торышын тәмин итү максатларында түбәндәгеләр тыела:

1) биналар (корылмалар) фасадларының архитектура детальләрен юк итү, бозу;

2) газеталарның, плакатларның, афишаларның, белдерүләрнең, реклама проспектарының һәм әлеге максатлар өчен билгеләнгән урыннардан һәм конструкцияләрдән тыш биналар (корылмалар) фасадындагы башка мәгълүмати-басма продукциянең үз белдеге белән ябыштырылуы;

3) бина (корылмалар) фасадларына, биналарның (корылмаларның) түбәләренә, мәгълүмат элементларын һәм биналарның (корылмаларның) алгы якларын һәм фасадларын урнаштыру һәм эксплуатацияләүгә Башкарма комитет тарафыннан бирелгән мәгълүмати элементларны һәм биналарның (корылмаларның) фасадларын урнаштыру.

126. Үз белдеген белән башкарылган язуларны, шулай ук үз белдеген белән урнаштырылган мәгълүмати-басма продукцияне, мәгълүмат элементларын һәм биналарның (корылмаларның) алгы якларын һәм жайланмаларын бетерү эшләрен оештыру милекчеләргә һәм, шулай ук биналарны (корылмаларны) карап тоту буенча вазыйфалар йөкләнгән затларга йөкләнә.

24 бүлек. Капиталь төзелеш элементлары

127. Капиталь төзелеш объектлары номер һәм йорт билгеләре күрсәтелгән табличка белән жиһазландырылырга тиеш.

128. Торак биналар керү номерлары күрсәткечләре белән жиһазланган булырга тиеш. Һәр подъездның әлеге подъездда урнашкан фатирлар номерлары күрсәтелгән билге булырга тиеш.

129. Капиталь төзелеш объектларына кәргәндә каты өслекле мәйданчыклар оештыруны күздә тотарга кирәк, эскәмияләр урнаштыру һәм яшелләндренә төрле төрләр куллану мөмкин.

130. Торак һәм ижтимагый әһәмияттәге капитал төзелеш объектларында кондиционерлар урнаштыру, аларның бина элементларына зыянлы йогынтысын булдырмау шарты белән башкарылырга тиеш. Кондиционерның тышкы блоклары кондиционер эшендә барлыкка килгән конденсат козырекларга, тәрәзәләргә һәм тәрәзә сливларына эләкмәслек итеп урнаштырылырга тиеш.

131. Өстәмә жиһазларны урнаштыру, биналар милекчеләре ризалыгы белән, башкарма комитет яисә ул вәкаләт биргән орган тарафыннан бирелгән архитектура биремә нигезендә гамәлгә ашырыла.

132. Капиталь төзелеш объектларының милекчеләренә яисә вәкаләтле затларына, арендаторларына һәм алардан файдаланучыларга түбәндәгеләр кирәк:

1) яңадан планлаштыру һәм капитал ремонт үткәргәндә биналарның һәм корылмаларның гамәлдәге архитектур йөзен хуплау;

2) капитал төзелеш объектларының фасадларына зыян китермәскә, шул исәптән төзелеш эшләрен башкарганда козыреклар, навеслар урнаштыру, фасадта өстәмә жиһазлар урнаштыру өлешендә.

3) кондиционерларның тышкы блокларын архитектур детальләрдә, декор элементларында, кыйммәтле архитектур бизәкләрдә өслекләрдә антенналар урнаштыруга юл куймаска, шулай ук архитектур өслекләренә зарарлауга китерә торган ныгытуга юл куймаска.

133. Эшләр башкарганда фасадка, капитал төзелеш объектларының түбәләренә капитал ремонт ясаганда яисә капитал төзелеш объектларын реконструкцияләгәндә түбәндәгеләр кирәк:

1) аерым фасад мәйданында бертөрле рәсемне, төснә, тәрәзәләренә, балконнарның һәм көймәләренә үзара бәйләнү материалларын, балконнарны, яңа архитектура детальләренә формаларын һәм тышкы кыяфәтен, керү юлларында козырекларның түбәләрен, су агу системасын күздә тотарга;

2) торак пунктның төп (магистраль) урамнарына чыга торган биналар һәм корылмалар фасадларында төзелеш урманнарын саклау сеткасы белән тарттыру, төзелеш компаниясе логотибын яисә фасадның перспектив төрән китерү рөхсәт ителә;

3) төзелеш басмаларын алганнан соң соң зарарланган урынны төзекләндерергә;

4) төзекләндерү һәм яшелләндренә объектларының иминлеген тәэмин итәргә.

134. облицовкаларның, штукатуркаларның, фактура һәм буяу катлавының жирле жимерелүе, штукатуркадагы ярыклар, облицовка жөөннән эремэләр, кирпич һәм вак кисәк ябыштыру, тулы жыелма биналар тоташкан урыннарның герметик өлешен жимерү, стеналарның калкып торган өлешләрәндә металл өслекләрнең зарарлануы яки тузуы, су торбалары жимерелү, юеш һәм күгәргән таплар, жылыну һәм өслекнең гомуми пычрануы, шул исәптән графитиниң булуы, парпетларның жимерелүе һәм мондый жимерелүләрнең киләчәктә артуына юл куймыйча, юкка чыгару зарур. Юридик яки физик затлар милкендә, хужалык алып баруда яки юридик затларның оператив идарәсендә торак булмаган яки торак биналарда аерым торак булмаган биналар булган очракта, мондый затлар аталган биналарның фасадларын ремонтлауда өлешләп катнашу буенча йөкләмәләр бирәләр.

135. Фасадларда урнаштырылган мәгълүмати такталар, истәлекле такталар чиста һәм төзек хәлдә сакланырга тиеш.

136. Керү урыны, цоколь, витриналар чиста һәм төзек хәлдә булырга тиеш.

137. Йорт билгеләре чиста булырга тиеш.

138. Подъездларның чыгып торган урыннары, шулай ук түбәләре пычранудан, агач-куак һәм чүп үләннәрәннән чистартылырга тиеш.

139. Кышын түбә кардан, боздан вакытында чистартылырга тиеш. Түбәләргә кардан чистартып, тротуарларга чыгарып ташлау бары тик тәүлекнең якты вакытында урам ягына караган түбә скатында гына рөхсәт ителә. Түбәдән кар ташлау, шулай ук якты түбәләрдән эчке ишегалды территорияләренә чыгарылырга тиеш. Кар ыргыту алдыннан транспорт чараларының һәм жәяүлеләрнең хәрәкәте куркынычсызлыгын тәмин итә торган сак чаралары уздырырга кирәк, түбә кардан чистартылган вакытта кисәтү чаралары урнаштырылырга тиеш.

140. Түбәдән ташланган карны (карны) торак фондыннан тыш, ташлаганнан соң 24 сәгатьтән дә соңга калмыйча чыгарырга кирәк. Түбәләрдән кар төшкәндә агачларның, куакларның, урам электр яктырткычларының һава линияләренә, растяжкаларның, мәгълүмат урнаштыру чараларының, юл билгеләренә, элемент линияләренә һ.б. тулысынча сакланышын тәмин итә торган чаралар күрелергә тиеш.

25 бүлек. Жир эшләре башкару

141. Жирлек территориясен төзекләндерү, жир эшләре оештыру һәм үткәрү, жир эшләрен башкаруга рөхсәт алу (алга таба - ордер), су һәм кар суларын чыгару техник шартларын һәм проектын килештерү, төзекләндерү объектын вакытлыча ябуга рөхсәт яисә килешү төзү һәм алу башкарма комитет билгеләгән тәртип нигезендә гамәлгә ашырыла.

142. Юл өслекләрен грунт казу, чыгару һәм тутыру яисә ачу белән бәйлә эшләр (жир асты коммуникацияләрен салу, реконструкцияләү яки ремонтлау,

свай һәм шпунт кагу, грунт планировкасы, бораулау эшләрә) Ордер комиссиясе тарафыннан бирелгән ордер булганда гына башкарылырга тиеш.

143. Челтәр хужаларына авария эшләрән телефон программасы буенча яки ордер комиссиясе белдерүе буенча, авария хәлендәге ордерны өч көнлек сурокка рәсмиләштерү белән башларга кирәк. Эшләрне озынайту кирәк булганда, Башкарма комитет билгеләгән тәртип нигезендә даими ордер ачыла.

144. Жир эшләрән башкару урыннары тоташ койма, сулы сигнал барьерлары, ПВХ челтәрә яки яктылык кайтаргыч катлам (тасма) булган челтәрләр киртәләр белән, оешма исемен һәм телефон номерын күрсәтеп, сигнал утлары, урап узу юлы һәм жәяүлеләр кичүе күрсәткечләре белән тәмин ителергә һәм, кирәк булганда, күперләр һәм траптар белән тәмин ителергә тиеш, ике яктан да биеклеге 1,1 метрдан да ким булмаган култыкса белән бүленгән, ике яктан да, 0,15 метр биеклеккә тоташ тышланган һәм идәннән 0,5 метр биеклектә өстәмә киртәләү планкасы белән тәмин ителергә тиеш.

145. Жир эшләрән башкаргандатүбәндәгеләрне үтәргә кирәк:

1) агачларны һәм куакларны 2 м биеклектәге тоташ койма белән киртәләргә, коймаларны агач кәүсәсеннән 0,5 м дан да ким булмаган ераклыкта өчпочмаклар урнаштырырга, шулай ук 0,5 м радиуста өчпочмак тирәли агач түшәмә салырга, агачларның кәүсәләрән саклык белән бәйләргә һәм куакларның ябалдашларын бәйләргә;

2) агачларның һәм куакларның тамыр системасы ялангач калуга һәм зарарлануга юл куймаска;

3) агач һәм куакларны туфрак һәм төзелеш чүп-чары белән күммәскә;

4) 0,2 - 0,3 м тирәнлеккә үсемлек грунттын кисеп алырга, Башкарма комитет билгеләгән махсус урыннарда күчерергә, территорияләрне төзекләндерүгә, газоннар, чәчәк түтәлләрә урнаштыруга; үсемлек грунтты белән эшләгәндә, аны аскы грунт белән катнаштырудан, пычранудан, юылудан һәм жилләтүдән сакларга;

5) Башкарма комитет билгеләгән урыннарда грунтны чыгару;

6) күчереп утырту өчен яраклы агачларны һәм куакларны элегә яисә башка объектны яшелләндергәндә казып алырга һәм кулланырга;

7) яшел үсентеләрне су басу мөмкин булган очракта, дренаж жайланмасын урнаштырырга;

8) юлларның, майданнарның, ишегалды территорияләрнең, тротуарларның тундырылуын һәм асфальтлауны башкарганда, агач тирәсендә диаметры 1,5 метрдан да ким булмаган буш киңлекләр (ирекле лункалар) калдырырга;

9) төзелеш материалларын агачтан 2,5 м һәм куаклардан 1,5 м ераклыкта берләштерергә. Янучан материалларны агач һәм куаклардан 10 м дан да якын куймаска;

10) яшел утыртмаларны юкка чыгаруга (зарарлауга) юл куймыйча, күтәртү краннары һәм башка төр техника урнаштыру өчен керү юллары һәм урыннар булдырырга;

146. Юл өслекләре, тротуарлар, газоннар һәм башка казылган участоклар аларның сыйфатын киметмичә тулы күләмдә рөхсәт иткәндә күрсәтелгән срокларда торгызылырга тиеш.

147. Юлларның (магистральләрнең) юл өлешләрендә, урамнарда, майданнарда төзелеш эшләрен башкару жәяүлеләр һәм юл хәрәкәте иминлеген тәмин итү шартларын исәпкә алып оештырылырга тиеш. Тротуарларда, жәяүлеләр юлларында эшләр башкарганда, кешеләр үтү өчен уңайлы һәм имин шартлар тәмин ителергә тиеш.

148. Жир эшләре башкарганда урамнарда, тротуарларда хәрәкәтнең өлешчә яисә тулысынча ябылуы башкарма комитет һәм Россия Эчке эшләр министрлыгының ЮХИДИ бүлеге белән килештереп башкарыла.

149. Тротуар һәм жәяүлеләр юллары траншеялары белән кисешкән урыннарда кисешкән юл яисә тротуарның бөтен киңлегенә жәяүлеләр өчен күчеш күперләре урнаштырылырга һәм ике яктан кимендә 1 метр биеклеккә киртә булырга тиеш.

150. Хәрәкәт куркынычсызлыгы һәм билгеләнгән таләпләрне үтәү өчен җаваплылык законнар нигезендә эшләр башкаруга рөхсәт бирүдә күрсәтелгән зат җаваплы була.

151. Асфальт-бетон өслекләргә салдыру участканың чикләрен кисеп билгеләп куйганнан соң ачыла. Юл өлешендә һәм аның янындагы территориядә сүтелгән асфальт-бетон өслекне (скол) юлга өеп кую тыела. Аннан соңгы жир эшләре юлларның сакланып кала торган участкаларында грунт һәм юл катламын бозмыйча механикалаштырылган ысул белән башкарылырга, жир эшләрен башкару проект нигезендә башкарыла.

152. Жир эшләрен башкаручы оешма, юридик яки физик зат эшләргә үткәрү урынын, оешма исеме, телефон номерын һәм эш башкаручының фамилиясен күрсәтеп, барлык периметр буенча типик киртәләр белән бүлә. Кич һәм төнлә урамнарның, майданнарның, юл йөрү юлларының юл өлешендә урнашкан арадагы киртәләрдә өстәмә рәвештә яктырту урнаштырылырга тиеш.

153. Транш һәм котлованнарны күмү 0,2 метрдан да артык булмаган катлам белән, һәр катламны жентекләп тыгызлап тутырып башкарыла; кышкы вакытта күмү бөтен тирәнлеге буенча 1,0 метрдан да ким булмаган ком һәм эрегән грунт белән башкарыла.

154. Юл өлешендә траншеяларны тутыру катламнарны кулдан яисә механикалаштырылган трамбовкалар тыгызлап һәм елның жылы вакытында су сибеп, һәр катлам тыгызлап тутырыла.

155. Жир эшләрен башкарганнан соң бозылган газоннар, яшел үсентеләр, борт ташы һәм асфальт-бетон катламы сыйфатлы һәм хәрәкәт итү өлешенең бөтен киңлегендә, яисә тротуарның ярылу урынында торгызыла.

156. Урамны траншеялар белән кисеп чыкканда, юл өлешендә асфальт-бетон өслек карталар белән торгызыла - һәр якка кимендә биш метр, ә тротуарда - кимендә өч метр, шул ук вакытта юлдагы борт ташының биеклеген 15 сантиметр, ә тротуарныкын - асфальт дәрәжәсендә тәмин итеп

башкарыла.

157. Асфальт-бетон өслекне яңарту, эгәр аерма бер метрдан артмаса, эшләр беткәч һәм траншея салганнан соң ук башкарыла. Елның кышкы чорында траншеялар салганнан соң, асфальт-бетон өслеге урынына юл плитэләреннән яки штоклы материалларыннан (битум белән капланган кирпеч, булыжник һ.б.), автотранспортның тоткарлыксыз йөрүе һәм жәяүлеләр үтүе өчен вакытлыча өслек ясала. Даими өслек рөхсәт ителгән вакытта урнаштырыла.

158. Урамнарда, юлларда, тротуарларда, майданчыкларда жир эшләр башкарылганнан соң, асфальт-бетон өслек торгызыла.

159. Асфальт-бетон түшәлешле тротуарларны, жәяүлеләр юлларын, коммуникацияләргә озайткан вакытта юлларны бозган очракта, катлам тротуарларның, юлларның бөтен киңлегенә торгызыла, борт ташын торгызу буенча тиешле эшләр башкарыла.

160. Юллар, урамнар, майданнарның түшәмнәре, эгәр түшәмнең киңлегенә машиналар йөрү өлешенә $1/3$ өлешеннән артып китсә, хәрәкәт итү өлешендә аркылы траншея корылган булса, ярылу киңлегенә урамның тиешле участогы, юл, майданның $1/50$ өлешеннән артып киткән булса, шул ук тәртиптә яңадан торгызыла.

161. Жир эшләрен башкару урынында яки аның тишелгән урынында асфальт-бетон өслеген сыйфатсыз торгызу очрагында, ике ел дәвамында аны кабат торгызуны каплату эшләрен башкарган оешма башкара.

162. Су басу эшләрен башкару урыннарында һәм алар янындагы территорияләрдә су һәм кар суларын агызу эшләрен башкаручы оешма тәмин итәргә тиеш. Коеларны, яңгыр рәшәткәләрен һәм лотокларны саклау өчен коеларга, яңгыр суларына һәм лотокларга керү мөмкинлеген тәмин итүче агач щитлар һәм тартмалар кулланылырга тиеш.

163. Гамәлдәге коммуникацияләр белән кисешкән урыннарда траншеялар салу өслегенә жир асты коммуникацияләреннән файдаланучы оешмалар вәкилләре катнашында башкарыла.

164. Жир эшләрен башкару өчен җаваплы зат тиешле оешмаларга траншея һәм котлованнар салынган вакыт турында вакытында хәбәр итәргә тиеш.

165. Гамәлдәге жир асты корылмалары (торбаүткәргечләр, коелар, кабельләр, фундаментлар) тирәсендә жир эшләре башкарганда эшләргә оештыру проектында каралмаган ераклыкта экскаваторлар куллану тыела. Мондый очракларда эшләр кулдан гына башкарыла. Жир эшләрен каткан грунтта алып барганда, төшеп баручы клиник җайланмаларны газүткәргечләрдән 5 метр ераклыктан якинрак арада, электр үткәргечләреннән, электр кабельләреннән һәм башка жир асты коммуникацияләреннән 3 метрдан якинрак арада куллану тыела, ава торган клинлы җайланмаларны торак йортларга турыдан-туры якин куллану тыела.

166. Барлык күрсәтелгән эшләр жир эшләре алып баручы предприятиеләргә көчләре һәм чаралары исәбеннән башкарыла.

167. Жир эшләрен башкарганда түбәндәгеләр тыела:

1) юлларда жир эшләрен башкару башкарма комитет һәм Россия Эчке

эшләр министрлығы идарәсенә ЮХИДИ бүлгә белән килештермичә эшләү тыела;

2) проектта күрсәтелмәгән жир асты корылмалары, коммуникацияләр ачыкланган очракта, жир эшләрен башкаруга комачауламаса да, кызыксынган оешма белән килештермичә, башкару тыела;

3) гамәлдәге жир асты корылмаларының расланган проектта каралмаган теләсә нинди күчешә кызыксынган оешма һәм муниципаль берәмлекнең вәкаләтле органы белән килештермичә, әгәр дә әлегә корылмалар житештерүгә комачауламаса да башкару тыела;

5) урамнарның яқын-тирә участокларын пычрату һәм яңгыр сулары канализациясә чүпләү, су үткәрү торбалары, кюветлар һәм газоннарны күмү тыела;

6) траншеялардан, котлованнардан, коелардан машина юлына, тротуарларга су чыгару тыела, бозлавык барлыкка килүне булдырмас өчен яңгыр сулары канализациясә хужасы белән килешенеп, су әлегә участкагы гамәлдәге яңгыр канализациясенә жибәрелергә тиеш;

7) башкарма комитет рөхсәтеннән башка агачларны, куакларны кисү һәм аларның тамырларын ачу тыела;

8) авария эшләреннән тыш, яшел утыртмаларны юкка чыгару тыела;

9) жир асты коммуникацияләренең чыгу юллары булмаган кабель, торбалар салу өчен салынган траншеяларны геодезия хезмәте тарафыннан контроль узганчы каплау тыела;

10) кое һәм камераларның люклары капкачларын, яңгыр кабул итә торган кое рәшәткәләрен, юл катламнары лотокларын, яшел үсентеләрне, шулай ук газоннарда, гамәлдәге жир асты коммуникацияләре трассаларында, газүткәргечләренең, жылылык трассаларының, электр тапшыру линияләрен һәм элементә линияләрен грунт белән каплау;

10) грунтны котлованнан, траншеядән, юл тагарақларыннан төзелеш майданчықларыннан читкә чыгару.

168. Урамнарда һәм юлларда кар һәм яңгыр сулары коелары юл өслегә белән бер дәрәжәдә торгызылырга тиеш.

169. Траншея һәм котлованнарны жир эшләрен башкаруга бирелгән рөхсәттә күрсәтелгән срукта күмү рөхсәт биргән орган вәкиле катнашында мәжбүри акт төзеп башкарылырга тиеш.

170. Саклау зоналары чикләрендә урнашкан жир кишәрлекләрендә үткәрелә торган эшләр Россия Федерациясенә гамәлдәге законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

III кисәк. Төзекләндерү объектларын тоту һәм эксплуатацияләү тәртибе

26 бүлек. Төзекләндерү объектларын карап тоту буенча эш башкару.

171. Төзеклэндерү объектларын (агымдагы, капиталъ) ремонтлау эшлэре түбэндэгелэрне үз эченэ ала:

1) кирэк булган саен, юллар, машина юллары, тротуарлар өслеклэрен һәм аларның конструктив элементларын торгызу һәм алмаштыру;

2) кирэк булган саен МАФны һәм аларның аерым элементларын урнаштыру, алмаштыру, торгызу;

3) санитария кагыйдэлэре һәм нормалары нигезендэ контейнер майданчыкларын яңарту, кирэк булганда урналарны алга таба алмаштырып кую;

4) кирэк булган саен яшел үсентелэрне карау буенча агымдагы эшлэр;

5) жимерелгэн коймаларны һәм майданчыкларның жиһазларын ремонтлау һәм торгызу;

6) тышкы яктырту объектларын торгызу, кирэк булган саен тышкы яктырту терэклэрен буяу, эмма кимендэ ике елга бер тапкыр;

7) корыган, авария хэлэндэге һәм декоратив күренешен югалткан яшел утыртмаларны бетерү, агач төплэрен казып алу, агач һәм куаклар утырту, газоннар чэчү, үсемлеклэрне санитар кисү, үсеп чыккан жирлэрен кисэргэ һәм тере киртэ булдырырга, киселгэн жирлэрен дэваларга.

172. Төзеклэндерү эшлэре төренең характерын билгелэү (агымдагы, капиталъ) тиешле төзеклэндерү өлкэлэрендэ гамэлдэ булган норматив документлар нигезендэ башкарыла.

173. Төзеклэндерү объектларын карап тоту эшлэре түбэндэгелэрне үз эченэ ала:

1) Тиешле территориядэ урнашкан барлык элементларны һәм төзеклэндерү объектларын, объектларга, төзеклэндерү һәм аларны карап тоту элементларына карата талэплэрнең төзеклеген, зыян күрүлэрен һәм башка талэплэрне бозуларны ачыклау максатларында көн саен карап чыгу. Күрсэтелгэн бозулар ачыкланган очракта, соңгылары 14 календарь көн эчендэ, элеге Кагыйдэлэр белэн башка сроклар билгелэнгэн эш төрлэреннэн тыш, бетерелэ;

2) яшел утыртмаларны карау чаралары (су сибү, газоннары чабу һ.б.);

3) яңгырлы һәм грунт суларын чыгару өчен билгелэнгэн канауларны, торбаларны, дренажларны, калдыклардан һәм чүп-чардан чистартуны яз көне һәм аннан соң жыелган саен үткэрү;

4) МАФны һәм төзеклэндерү элементларын, кирэк булган саен, элеге объектларның техник һәм эстетик торышын исэпкэ алып, чистарту, буяу, елга кимендэ бер тапкыр;

5) чүп-чар жыелган саен (аларны тулыландырмыйча), аларны юу һәм дезинфекциялэү айга бер тапкыр (елның жылы вакытында), буяу - елга бер тапкырдан да ким түгел, э металл чүп савытларын елына кимендэ ике тапкыр чистарту (язын һәм көз көне);

6) территорияне көндэлек жыештыру (себерү, чүп-чар, кар, бозны алу, төзеклэндерү объектларын чиста тоту өчен башка технологик операциялэр уздыру);

7) расланган графиклар нигезендә, даими-план системасы буенча калдыклар жыю һәм алып китү.

174. Ишегалды территорияләрен карап тоту һәм жыештыру эшләре Кагыйдәләр һәм торак фондын техник эксплуатацияләү нормалары белән билгеләнгән күләмдә һәм даими рәвештә башкарыла.

175. Яшел үсентеләрне кисүдән (зарарлаудан) калдыкларны жыю элге яшел үсентеләрне кисү эшләрен башкаручы оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

176. Яшел үсентеләрне кисүдән (зарарлаудан) калдыкларны чыгару эш көне дәвамында - төп урамнар һәм магистральләр буйлап һәм тәүлек дәвамында - икенчел әһәмияттәге урамнардан һәм ишегалды территорияләреннән башкарыла. Яшел үсентеләр киселгәннән соң калган чүплекләр тәүлек дәвамында районның төп урамнарында һәм магистральләрендә, өч тәүлек дәвамында –икенчел әһәмияткә ия урамнарда һәм ишегалды территорияләрендә бетерелә.

Ауган агачлар үзләренә бирелгән территориянең милекчәсе тарафыннан кичекмәстән юлларның, тротуарларның машина узу өлешеннән, токсиз үткәргечләрдән, торак һәм житештерү биналарының фасадларынан, ә башка территорияләрдән табылган вакыттан 8 сәгать эчендә жыештырыла.

177. Контейнерлы мәйданчыклары санитария нормаларына һәм кагыйдәләренә туры китерелергә тиеш.

178. Кешеләрнең массакүләм булу урыннары (территориянең базарлар, сәүдә зоналары һ.б.) чисталыкта тотылырга тиеш.

27 бүлек. Көзге-кышкы чорда муниципаль берәмлек территориясендә урып-жыю эшләрен оештыру һәм үткөрү

179. Территорияне көзге-кышкы жыештыруны 16 октябрдан 14 апрельгә кадәр башкарырга кирәк һәм чүп-чарны, коелган яфракларны, кар һәм бозны, пычракны жыеп алуны, урамнарда хлорид катыш ком сибүне күздә тотарга кирәк. Агымдагы кышның уртача климат үзенчәлекләре күпкә үзгәргән очракта, кышкы жыештыруларны башлау һәм төгәлләү сроклары үзгәргә мөмкин.

180. Урып-жыю техникасын кышкы чорда эшләүгә эзерләү чаралары Башкарма комитет билгеләгән срокларда уздырыла.

181. Яңа гына яуган карны өемнәргә һәм вак өемнәргә салу барлык урамнарда, мәйданнарда, яр буйларында, бульварларда һәм скверларда рөхсәт ителә, алар автотранспортның узуына һәм жәяүлеләр йөрүенә комачауламаска тиеш, һәм 24 сәгать эчендә чыгарылырга тиеш.

182. Урамның киңлегә һәм хәрәкәт характерына карап, анда валларны я машина юлының ике ягын, я тротуар буйлап йөрү өлешенең бер ягына, кирәкле чыгу- үтү урыннарын калдырып, салырга кирәк.

183. Ком сибүне һәм бозлавыкка каршы махсус материаллар белән эшкәртүне кар ява башлагач та яки бозлавык барлыкка килүгә башларга

кирәк. Беренче чиратта бозлавык вакытында таулы урыннарда, юл чатлары, жәмәгать транспорты тукталышы урыннары, жәяүлеләр кичүләренә сибелә.

184. Жәяүлеләр хәрәкәте интенсив булган зоналарда кеше һәм хайваннар сәламәтлегенә, үсемлекләргә, аяк киemenә зыян китерә торган химик реагентларны куллану (яки минимумга житкерү) тыела. Тротуарларга хлоридсыз коры ком сибәргә кирәк.

185. Барлык тротуарларны, ишегалларын, урамнарның, майданнарның машиналар йөри торган өлешен, яр буйларын, базар майданнарын һәм асфальт өслекле башка участокларны кардан һәм бозлы кардан кырып алып арындырырга һәм 8.00 сәгатькә кадәр ком сибәргә кирәк.

186. Урамнарны, майданнарны, күперләрен, плотиналарны, скверларны һәм бульварларны кардан һәм боздан чистартуны кичекмәстән кар явудан башларга һәм, беренче чиратта, магистраль урамнардан, автобус трассаларыннан, күперләрдән, плотиналардан һәм юлүткәргечләрдән, пычратмас өчен, транспортның өзлексез хәрәкәтен тәмин итү өчен башкарырга кирәк.

187. Кар вакытлыча жыела торган урыннар ел саен Татарстан Республикасы буенча Роспотребнадзор идарәсенә территорияль бүлгә белән килештереп, башкарма комитет тарафыннан билгеләнә.

188. Жәмәгать транспорты тукталышларыннан, жир өсте жәяүлеләр кичүләренән, күперләрдән һәм юлүткәргечләрдән, кешеләр күпләп йөри торган урыннардан (эре сәүдә үзәкләренән, базарлардан һ.б.), хастаханәләр һәм башка социаль әһәмиятле объектлардан, юл хәрәкәте куркынычсызлыгын тәмин итүче урамнардан һәм башка территорияләрдән кар явып үткәннән соң 24 сәгать эчендә кар чыгару.

189. Кар чистарту техникасы урамнарны, машина юлларын, махсулаштырылган оешмалар майданнарын жыештырганда бордюр кырыйларындагы лотокларны жыюны һәм жәяүлеләр кичүләрен, керү урыннарын, төзелеш ягыннан да, юлның икенче ягыннан да чистартуны тәмин итәргә кирәк.

190. Тротуарлар, ишегалды территорияләре һәм юллар кардан һәм боздан каты өслеккә кадәр чистартылырга тиеш. Боз катламы (бозлавык) барлыкка килгәндә, бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелә. Ишегалды территорияләрен һәм машина юлларын чистарту һәм эшкәртү вакыты кар яуганнан соң 12 сәгатьтән артмаска тиеш.

191. Кар жыю эшләрен (механикалаштырылган себерү һәм тротуарларда, жәяүлеләр өчен юллар һәм жәмәгать пассажир транспорты утырту майданчыклары) кар яву тәмамлануга ук башларга кирәк. Озак кар яуганда кар чистарту һәм бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү циклларын жәяүлеләр өчен куркынычсызлыкны тәмин итеп кабатларга кирәк.

192. Тротуарлар һәм баскычтан төшү урыннары яңа яуган яисә тыгызланган кар (кар-боз) катламының бөтен киңлегендә чистартылырга тиеш.

193. Кар яуган чорда тротуарлар һәм баскычлар, майданчыклар һәм бинага керү баскычлары (жәмәгать файдалану урыннары) бозлавыкка каршы

материаллар белән эшкәртәргә һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен чистартылыррга тиеш.

194. Кар яву чорында торак ишегаллары территорияләрен жыештыру Торак фондының кагыйдәләре һәм техник эксплуатация нормаларында билгеләнгән срокларда һәм вакыт аралыгында башкарыла.

195. Ишегалды территорияләреннән һәм квартал эчендәге машина юлларынан чистартыла торган кар, автотранспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәтенә комачауламый торган урыннарда ишегаллары территорияләрендә төзеләргә рөхсәт ителә. Кар өеп куйганда яшел үсентеләрне зарарлау рөхсәт ителми.

196. Кышкы вакытта биналарның хужалары һәм арендаторлары тарафыннан түбәләргә кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән чистарту оештырылыррга тиеш.

197. Жәяүлеләр зоналарына чыга торган яклардагы биналарның түбәләрен боздан чистарту куркыныч участокларны алдан коймалап кую белән, шунда ук башкарылыррга тиеш. Тышкы сулы түбәләргә, аны 30 сантиметрдан артык жыймыйча, вакыт-вакыт кардан чистартырга кирәк.

198. Биналарның түбәләрен кардан, боздан чистарту, аны тротуарларга ташлау тәүлекнең якты вакытында гына рөхсәт ителә. Түбәдән кар ташлау, шулай ук яссы түбәләрдән эчке ишегалды территорияләренә чыгарылыррга тиеш. Биналарның түбәсеннән ташланган кар һәм боз сөңгеләргә шунда ук машиналар йөри торган өлешкә жыештырыла һәм алга таба машиналар йөрү өлешен жыештыручы оешма тарафыннан урнаштырыла. Кар, боз һәм чүп-чарны су торбалары чокырларына ыргыту тыела. Түбәләрдән кар төшкәндә агачларның, куакларның, урам электр яктырткычларының һава линияләренә, растяжкаларның, реклама конструкцияләренә, светофор объектларының, юл билгеләренә, элемент линияләренә һәм башкаларның сакланышын тәмин итүче чаралар күреләргә тиеш.

28 бүлек. Муниципаль берәмлекнең гомуми файдаланудагы территорияләрендә язгы-жәйге чорда жыештыру эшләрен оештыру һәм уздыру

199. Территорияне язгы-жәйге жыештыру 15 апрельдән 15 октябрьгә кадәр башкарыла һәм урамнарның, тротуарларның, мәйданнарны юу, су сибү һәм машина юлларын себерүне күздә тоту.

200. Урамнарның һәм мәйданнарның машиналар йөрү өлешенә бөтен киңлеген юарга кирәк.

201. Лотокларны һәм бордюрларны комнан, тузаннан, юудан соң чүп-чардан жыюны 7.00 сәгатькә тәмамларга кирәк.

202. Тротуар һәм ишегалды территорияләрен, яшел утыртмаларны һәм газоннарны юу һәм су сибү элге территорияне файдаланучы оешмалар һәм биналар милекчеләргә көчә белән башкарылыррга тиеш.

203. Юл өслекләрен һәм тротуарларны юуны, шулай ук тротуарларны себерүне 23.00 сәгатьтән 7.00 сәгатьләр аралыгында башкарырга, ә юлларны

дымлы себерүне 9.00 сәгатътән 21.00 сәгатъкә кадәр башкарырга кирәк.

204. Муниципаль берәмлек территориясендә, автомобиль юлларының бүленгән полосасында, автомобиль юлларының, автозаправка пунктларына һәм юл бие сервисының башка объектларына яқын территорияләрнең бүлү полосаларында үлән капламының биеклеге 20 см дан артмаска тиеш.

205. Ишегалды территорияләрне, эчке юлларны һәм тротуарларны тузаннан һәм вак көнкүреш чүп-чарыннан күчерү механикалаштырылган ысул яисә кулдан башкарыла; территориядә чисталык эш көне дәвамында сакланырга тиеш.

29 бүлек. Каты коммуналь калдыкларны жыю, транспортировкалау, эшкәртү, утильләштерү, зарарсызландыру, күмү

206. Каты коммуналь калдыклар милекчеләре белән эш итү буенча хезмәт күрсәтүләргә төзелгән шартнамә нигезендә муниципаль берәмлек территориясендә каты коммуналь калдыкларны жыю, транспортировкалау, эшкәртү, утильләштерү, зарарсызландыру, күмү региональ оператор тарафыннан тәмин ителә.

IV кисәк. Жирлек тирәлеген комплекслы төзекләндерү һәм үстерү проектларын тормышка ашыру һәм карарлар кабул итүдә ижтимагый катнашу формалары һәм механизмнары

30 бүлек. Гомуми нигезләмәләр. Жәмәгать катнашуының бурычлары, файдасы һәм формалары

207. Халыкның әйләнә-тирә мохиттән канәгатьлеген арттыру, тормыш һәм тирәлекнең сыйфатын күтәрү максатыннан, карарлар кабул итүгә һәм территорияләрне төзекләндерү проектларын тормышка ашыруга актив шәһәрлеләрне, жәмәгатьчелек вәкилләрен жәлеп итү, торақ пунктны үстерүнең барлык субъектлары фикерен реаль исәпкә алу зарур.

208. Барлык кызыксынучы якларның киң катнашуын тәмин итү өчен ижтимагый мәнфәгатьләрне, теләкләрне һәм һөнәри экспертизаны оптималь яраштыру кирәк:

- 1) ижтимагый таләпне ачыклау этабында ижтимагый катнашуның максимизациясе, хәрәкәтләнүчеләрнең формулировкалары кыйммәтләр һәм билгеләмәләр карала торган проектның максатлары;
- 2) бурычларны хәл итүнең альтернатив концепцияләрен эшләүдә ижтимагый катнашуны һәм һөнәри экспертизаны берләштерү, шул исәптән проект семинарлары һәм ачык конкурслары механизмын кулланып;
- 3) әлеге территориягә һәм әлеге мәсьәләгә мөнәсәбәтле торақ пунктлар тормышының барлык субъектларын жәлеп итеп төзелгән вариантларны карау;
- 4) Сайланган концепцияне белгечләргә эшләп бетерүгә тапшыру, янадан

финал чишелешен карау, шул исәптән аның нәтижелелеген арттыру һәм барлык кызыксынучы субъектлар катнашында жәлеп итүчәнлеге.

31 бүлек. Жәмәгать катнашуының принциплары һәм механизмнары

209. Жәмәгатьчелектә катнашуның барлык формалары барлык кызыксынучы яктарны тулысынча кертүгә, аларның чын мәнфәгатьләрен һәм кыйммәтләрен ачыклауга, аларны проектлауда чагылыш табуга, проектларны гамәлгә ашыруның максатлары һәм планнары буенча килешүгә ирешүгә, территорияне үстерү стратегиясен гамәлгә ашыручы проектлар тирәсендә жирлек тормышының барлык субъектларын мобилизацияләүгә һәм берләштерүгә юнәлдерелгән.

210. Территорияләргә төзекләндерү проектлары буенча ачык фикер алышуны проект бурычларын формалаштыру этабында һәм проектлау этапларының һәркайсы йомгаклары буенча оештырырга кирәк.

211. Территорияләргә төзекләндерүгә һәм үстерүгә кагылышлы барлык карарлар, тиешле территорияләрдә һәм авыл тормышының барлык субъектларында яшәүчеләрнең фикерен исәпкә алып, ачык һәм сөйләшенеп кабул ителергә тиеш.

212. Халыкка һәм авыл тормышының башка субъектларына төзекләндерү һәм әйләнә-тирә мохитне комплекслы үстерү өлкәсендәге бурычлар һәм проектлар турында мәгълүмат бирү һәм мәгълүмат алу мөмкинлеген арттыру өчен «Интернет» челтәрендә интерактив портал булдырырга киңәш ителә.

213. «Интернет» челтәренә төп проект һәм конкурс документациясеннән ирекле файдалануны тәмин итәргә, шулай ук төзекләндерү проектлары буенча гавами фикер алышуларның видеоязмасын һәм аларны махсулаштырылган муниципаль ресурсларда урнаштыруны тәмин итәргә кирәк. Моннан тыш, проектлар материалларын ачыктан-ачык шәрехләү һәм тикшерү мөмкинлеген тәмин итәргә тәкъдим ителә.

214. Карарлар кабул итү һәм комплекслы төзекләндерү проектларын гамәлгә ашыру процессында гражданның катнашуын гамәлгә ашыру өчен түбәндәге форматларга ия булырга кирәк:

1) территорияне үстерү максатларын һәм бурычларын бергәләп билгеләү, мохит проблемаларын һәм потенциалын инвентарлаштыру;

2) активлыкларның төп төрләрен, функциональ зоналарны һәм аларның сайланган территориядә үзара урнашуын билгеләү;

3) жиһазлар, капитал булмаган объектлар, кече архитектура формалары, аларның функциональ билгеләнешен, тиешле габаритларны, стиль чишелешен, материалларны тикшерү һәм сайлау;

4) территориянең функциональ зоналарын исәпкә алып, өслек типларын сайлауда консультацияләр;

5) яшелләндерүнең фаразланган типлары буенча консультацияләр;

6) фаразланган яктырту һәм яктырту жиһазлары типлары буенча консультацияләр;

7) проектны эшләүдә катнашу, архитекторлар, проектлаучылар һәм башка профильле белгечләр белән карарлар кабул итү;

8) проектлау процессында катнашучылар һәм булачак кулланучылар, шул исәптән жирле халыкны (олылар һәм балалар), эшмәкәрләрне, күрше территорияләрнең милекчеләрен һәм башка кызыксынган якларны да кертеп, проект карарларын килештерү;

9) проектны гамәлгә ашыру процессын ижтимагый контрольдә тотуны гамәлгә ашыру (теләсә нинди кызыксынучы яklar тарафыннан контрольдә тоту мөмкинлеген дә кертеп, шулай ук эш төркемен, проектның ижтимагый советын, яки проектның күзәтү советын формалаштыруны да кертеп);

10) эксплуатацияләү процессын (теләсә кайсы кызыксынган як тарафыннан контрольдә тоту мөмкинлеген дә кертеп), шулай ук эш төркемен, ижтимагый советны, йә проектны эксплуатацияләүне даими бәяләү уздыру өчен проектның күзәтү советын формалаштыру) жәмәгать контролен гамәлгә ашыру.

215. Проектларны гамәлгә ашырганда жәмәгатьчелеккә планлаштырылган үзгәрешләр һәм коммуникациянең мөмкин булган барлык чаралары ярдәмендә әлегә процесста катнашу мөмкинлекләре турында мәгълүмат бирүне тәмин итәргә кирәк:

1) мәгълүмат жыю бурычларын хәл итү өчен интернет-ресурсны (жирлек сайты, социаль челтәрләр яисә кушымталар) куллану, проектның барышы турында «онлайн» катнашу һәм даими мәгълүмат житкерү, ижтимагый фикер алышулар уздыру йомгаклары буенча фото, видео һәм текст хисаплары бастырып чыгару;

2) төрле яшь төркемнәре кешеләренең киң даирәсен һәм проектның потенциал аудиторияләрен үз эченә алган жирле массакүләм мәгълүмат чаралары белән эшләү;

3) проектлана торган объектка турыдан-туры якин урнашкан торак йортларның подъездларында, шулай ук объектның үзәндәге махсус стендларында урнашкан мәгълүмати такталарда афишалар һәм белдерүләр элү; кешеләрне жәлеп итү һәм туплау урыннарында (жәмәгать һәм сәүдә-күңел ачу үзәкләре, истәлекле урыннар һәм майданчыклар), проектлана торган территорияләр яисә анда урнашкан әһәмиятле һәм социаль инфраструктура объектлары холлларында (поликлиникалар, китапханәләр, спорт үзәкләре һ.б.), ижтимагый фикер алышулар уздыру майданчыгында (керү төркем зонасында, махсус мәгълүмат стендларында);

4) мәктәпләр һәм балалар бакчалары аша жирле халыкка мәгълүмат житкерү. Шул исәптән - мәктәп проектлары: рәсем конкурсын оештыру. Теләкләр жыю, иншалар, макетлар, проектлар, тарату анкета һәм укучыларның ата-аналар өчен чакыру ясау;

5) очрашуда катнашучыларны шәхсэн, электрон почта аша яисә телефон аша шәхси чакырулар;

б) мәгълүматны төрле һөнәри берләшмәләргә житкерүне тәмин итү

өчен социаль челтэрлэр һәм интернет-ресурслардан файдалану;

7) зур булмаган анкеталар тутыру һәм жыю жайланмалары булган интерактив стендлар урнаштыру, ижтимагый тормыш үзәкләрендә һәм күп санда кешеләр булган урыннарда теләкләр жыю һәм карталар үткәрү өчен территориянең генпланы булган стендлар урнаштыру;

8) күп кеше үтеп йөри торган урыннарда, проектлау объектының үз территориясендә махсус мәгълүмат стендлары урнаштыру. Стендлар анкета, мәгълүмат һәм элементгә керү өчен дә, шулай ук ижтимагый фикер алышулар уздыру йомгаклары буенча проектлау процессының һәм хисапларны игълан итү өчен мәйданчыклар буларак та эшли ала.

216. Проектлар турында фикер алышу интерактив форматта, түбәндәге инструментлар ярдәмендә эшләнең заманча төркем ысулларын жәлеп итү һәм аларның катнашуын тәмин итү өчен, инструментларның киң жыелмасын кулланып башкарылырга тиеш: анкеталаштыру,

сораштырулар, интервью, карта ясау, фокус-төркемнәр үткәрү, кулланучыларның аерым төркемнәре белән эшләү, проект семинарлары оештыру, проект остаханәләр (воркшоплар) оештыру, ижтимагый фикер алышулар үткәрү, өлкәннәр һәм балалар катнашында дизайн-уеннар үткәрү, мәктәп укучылары һәм студентлар белән проект остаханәләрен оештыру, мәктәп проектлары (рәсемнәр, эсәрләр, теләкләр, макетлар), территорияне эксплуатацияләүгә бәя бирү.

217. Проектлауның һәр этабында конкрет ситуация өчен максималь туры килә торган механизмнарны сайларга кирәк, алар проектта кызыксынучы барлык яклар өчен гади һәм аңлаешлы булырга тиеш.

218. Ижтимагый фикер алышулар үткәрү өчен, проектлау объекты белән янәшә урнашкан транспорт белән уңайлы зонада урнашкан, халыкка яхшы билгеле булган ижтимагый һәм мәдәни үзәкләрне (мәдәният, мәктәпләр, яшьләр һәм мәдәни үзәкләр) сайларга кирәк.

219. Ижтимагый фикер алышулар проект процессының барлык катнашучыларына карата нейтраль позициясе булган тәҗрибә модераторы катнашында үткәрелергә тиеш.

220. Очрашу нәтижеләре буенча, проектлы семинарлар, воркшоплар, дизайн-уеннар һәм теләсә нинди башка форматтагы ижтимагый фикер алышулар турында хисап, шулай ук очрашуның үз видеоязмасы формалаштырылырга һәм проектның мәгълүмати ресурсларында да, шулай ук, гражданнар проектның үсеш процессын күзәтә алсын өчен, муниципалитетның рәсми сайтында да, шулай ук шәрехләргә һәм бу процесска теләсә кайсы этапта кереп китәргә тиеш.

221. Проектның, проектка кадәрге тикшеренүләр нәтижеләре турында актуаль мәгълүматны бастырып чыгаруның квалификацияләнгән катнашуын тәмин итү өчен, шулай ук проектның үзен жәмәгать фикер алышуы үткәргүгә кадәр 14 көннән дә соңга калмыйча гамәлгә ашырыла.

222. Төзекләндерү өлкәсендә ижтимагый контрольне теләсә кайсы кызыксынган физик һәм юридик затлар, шул исәптән фото-, видеофиксация

өчен техник чаралар кулланып, шулай ук «Интернет» челтәрендә интерактив порталлар кулланып гамәлгә ашырырга хокуклы. Төзекләндерү өлкәсендә жәмәгать контроле кысаларында ачыкланган һәм теркәлгән хокук бозулар турында мәгълүмат чаралар күрү өчен жирлекнең вәкаләтле башкарма хакимияте органына һәм (яисә) жирлекнең интерактив порталына «Интернет» челтәрендә жиберелә.

223. Төзекләндерү өлкәсендә ижтимагый контроль төзекләндерү, торак һәм коммуналь хезмәтләр өлкәсендә мәгълүматның ачыклығын һәм жәмәгать контролен тәэмин итү турында законнар һәм башка норматив хокукый актлар нигезләмәләрен исәпкә алып гамәлгә ашырыла.

V кисәк. Төзекләндерү нормаларын һәм кагыйдәләрен үтәүне контрольдә тоту

224. Гражданнарны, вазыйфаи һәм юридик затларны әлегә кагыйдәләрне бозган өчен жаваплылыкка тарту Россия Федерациясенең һәм Татарстан Республикасының гамәлдәге законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

225. Жаваплылык чараларын куллану хокук бозучыны гамәлдәге законнар һәм әлегә Кагыйдәләр нигезендә китерелгән матди зыянны түләтүдән азат итми.